

Sintaktičke značajke propovijedi fra Emerika Pavića

Pranjić, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:130312>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Maja Pranjić

**Sintaktičke značajke propovijedi fra Emerika Pavića
(DIPLOMSKI RAD)**

Rijeka, 2014.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Maja Pranjić
Matični broj: 17402

Sintaktičke značajke propovijedi fra Emerika Pavića
DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentorica: dr. sc. Anastazija Vlastelić, viša asistentica

Rijeka, 2. rujna 2014.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA.....	4
3. ŽIVOT I DJELO FRANJEVCA EMERIKA PAVIĆA	5
3.1. Provincija Bosna Srebrena.....	7
4. KOINE FRANJEVAČKE KNJIŽEVNOSTI 18. STOLJEĆA.....	10
5. JEZIK FRA EMERIKA PAVIĆA.....	14
5.1. Opće značajke korpusa analize	14
5.2. Grafija fra Emerika Pavića	17
5.3. Sintaktička obilježja	22
5.3.1. Uporaba participa u <i>Predikama</i>	23
5.3.1.1. Particip u funkciji sekundarnoga predikata.....	25
5.3.1.2. Predikatni particip.....	27
5.3.1.3. Determinativni participi	28
5.3.1.4. Supstantivizirani particip	30
5.3.1.5. Apsolutne participske konstrukcije.....	32
5.3.2. Izricanje atributa i kategorije posvojnosti	35
5.3.3. Uporaba posvojne zamjenice umjesto povratno-posvojne za izricanje pripadanja.....	43
5.3.4. Uporaba množine zamjenica srednjega roda umjesto jednine	44
5.3.5. Konstrukcije s infinitivom i izricanje namjere	45
5.3.6. Konstrukcija <i>činiti + A + infinitiv</i>	47
5.3.7. Glagoli na kraju (su)rečenice.....	47
5.3.8. Raščlanjeni predikat	48
5.3.9. Početak rečenica odnosnim zamjenicama.....	49

5.3.10. Izricanje agensa vezom <i>od + G + pasiv</i>	50
5.3.11. Prijedložno-padežna veza <i>od + G</i> umjesto <i>o + L</i> uz glagole govorenja ...	51
5.3.12. Konstrukcija <i>budući + glagolski pridjev</i>	52
5.3.13. Specifične uporabe prijedloga	53
5.3.14. Konstrukcija <i>po usta</i>	54
5.3.15. Kalk <i>nisftanemanje</i> (lat. <i>nihilo minus</i>)	54
5.3.16. Rečenice u <i>Predikama</i>	55
6. ZAKLJUČAK	59
7. VRELA I LITERATURA	63

1. Uvod

U radu se s jezikoslovnoga gledišta analizira zbirka propovijedi pod punim nazivom *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba iliti nediljne i svecsane predike priko jeseni i zime dolazeche, razum csovicansku u dillovanju prosvitljujuche, a dussu s-spasonossnim naukom griuche za pomoch sviu dussah nastojnikah, i ostali pripovidalaca kratko, alli kruto sloxene po ocu fr. Emeriku Pavichu, reda S. O. Franceska od obsluxenia, provinciae S. Ivana Capistrana lecturu jubilatomu, i sadassnjemu diffinituru na svitlost dane u Budimu, godine M. DCC. LXII. s stroskom pokojnoga gospodara Barnabae Dexevicha gragjanina budimskog usstampane. Pritisnute u Budimu po Leopoldi Francesku Landereru, sftampaturu podunavskoga franjevca Emerika Pavića objavljena u Budimu 1762. godine. Područje se rada sužava na povijesnu sintaksu i analizu relevantnih sintaktičkih značajki jezika *Predika*¹ fra Emerika Pavića te promatranje istih unutar okvira koine franjevačke književnosti 18. st.*

Prema Diani Stolac povijesnu je sintaksu moguće istraživati u tri pravca: kao analizu sintaktičkih opisa u hrvatskim gramatikama, kao analizu sintakse tekstova pisanih hrvatskim književnim jezikom od prvih zapisa na hrvatskome jeziku do danas te kao analizu sintaktičkih značajki hrvatskoga jezika, što uključuje i sintaksu hrvatskoga književnoga jezika i hrvatskih dijalekata (Stolac 2004: 31–32). Ovim je radom izabran drugi pravac istraživanja povijesne sintakse – analiza sintakse teksta 18. st. pisanoga hrvatskim štokavskim književnim jezikom².

Koine franjevačke književnosti 18. st. smatra se važnom sastavnicom predstandardnoga jezika i područje je istraživanja brojnih jezikoslovaca. S

¹ U nastavku se rada za naziv zbirke koristi pokrata *Predike*.

² „Hrvatskim se književnim jezikom naziva dakle ukupnost (predstandardnih) hrvatskih književnih jezika“ (Hudeček 2006: 4), koji kao nadsustav uključuje hrvatski čakavski književni jezik, hrvatski kajkavski književni jezik, hrvatski štokavski književni jezik te hibridne jezike (npr. književni jezik hrvatskih protestanata, književni jezik ozaljskoga kruga), pa i hrvatskistaroslavenski književni jezik.

obzirom na ovu aktualnu spoznaju ne treba čuditi zanimanje za radom kojim će se opisati sintaktičke značajke karakteristične za jezik *Predika* fra Emerika Pavića, jednoga od čelnih franjevacu Bosne Srebrene čiji je jezik uvelike utjecao na standardizaciju hrvatskoga jezika u stoljeću koje je uslijedilo (Pranjковиć 2008: 27).

Cilj je rada na izabranom korpusu tekstova fra Emerika Pavića analizirati relevantna sintaktička obilježja karakteristična za koine franjevačke književnosti 18. st., kao i one sintaktičke jezične posebnosti specifične samo za jezik Pavićevih *Predika*, te tako utvrditi slijedi li, ponajprije na sintaktičkoj razini, fra Emerik Pavić koine franjevačke književnosti 18. st. Želi se osobito osvrnuti na specifičnu starohrvatsku jezičnu kategoriju – participe u Pavićevim *Predikama*, koji do sada na ovome korpusu Pavićevih tekstova u ovakvu opsegu nisu istraživani. Naime, vrijeme Pavićeva stvaralaštva vrijeme je druge polovice 18. st. kada participi još uvijek nisu u potpunosti departicipijalizirani te se idalje kolebaju između svoje pridjevske, glagolske i priložne prirode, posebno u djelima nabožne tematike, kakvo je i izvor za ovu analizu. U skladu s navedenim, jedan je od ciljeva ove analize i utvrditi upotrebljava li Pavić participe, u kojem opsegu i u kojim funkcijama u rečenici, pa će se sukladno ovome cilju provesti sintaktičko-semantička analiza starohrvatskoga participa. Time se želi pridonijeti boljem uvidu u jezik koji se ogleda u *Predikama* Emerika Pavića.

Ovaj se rad promatra kao prilog budućim istraživanjima Pavićeva jezika u cijelosti jer se pozornost nije usmjerila na cjelokupnu jezičnu problematiku kao ni na detaljniju grafijsku problematiku.

Razlog odabira tekstova Emerika Pavića jest činjenica da je on bio izniman kulturni i književni djelatnik Bosne Srebrene u 18. st., a isto je stoljeće bilo iznimno važno u procesu standardizacije hrvatskoga jezika, stoga ne treba čuditi zanimanje za piscem iz ovoga razdoblja. Važno je ovdje istaknuti da je

Emerik Pavić bio poznat i priznat još za života te je nezanemariv broj autora koji su svoje radove posvetili rasvjetljavajući lik i djelo ovoga iznimnoga čovjeka.

Franjevačkom krugu, u kojem se razvio specifičan standardnojezični uzus, pripadao je i Emerik Pavić, pa je upravo zbog toga namjera utvrditi koliko on slijedi franjevački standardnojezični uzus te koliko uspješno na sintaktičkoj razini iskorištava mogućnosti hrvatskoga jezika. Razlog je odabira i činjenica da su se franjevačkom koine bavili vrsni jezikoslovci koji su pokazali jasnu metodologiju istraživanja.

Poticaaj za pisanje ovoga diplomskoga rada u prvom je redu intrinzična motivacija prema sintaksi kao dijelu gramatike, sintaktostilistici, interes za stariju hrvatsku književnost i povijesnu gramatiku. Osim toga, jedan je od razloga predloženoga istraživanja želja za prinosom istraživanju sintakse hrvatskoga jezika starijih razdoblja, pa tako i koine franjevačke književnosti 18. st. kao važne sastavnice predstandardnoga jezika, s kojom sam se prvi put upoznala na izbornome kolegiju *Povijesna sintaksa*³. Posljednji poticaaj, ali ne i manje bitan, osobne je prirode. Kao Požežanka, ovim radom želim pridonijeti svome kraju novim pogledom na *Predike* fra Emerika Pavića, koji je u Velikoj kraj Požege stupio u franjevačku provinciju Bosnu Srebrenu, a naslov generalnoga lektora i profesora teologije stekao upravo u mojem rodnom gradu.

³ Kolegij se izvodio u II. semestru Diplomskoga studija hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Rijeci u ak. god. 2012. /2013.; nositeljica je kolegija prof. dr. sc. Diana Stolac, a voditeljica seminara viša asistentica Anastazija Vlastelić.

2. Metodologija

Pri izradi ovoga rada koristit će se filološka metoda rada. Kako bi se moglo započeti s radom, potrebno je najprije prikupiti potreban korpus tekstova. Izabrane su autentične Pavićeve propovijedi zbog specifične žanrovske odrednice. Naime, iako su postojale određene upute za sastavljanje propovijedi kojima se tumači Sveto pismo, iste su omogućavale autoru jedinstveni pisani izraz jer je svaki autor propovijedi individualni tumač riječi Svetoga pisma. Budući da Pavićeve *Predike* nisu u potpunosti transliterano i transkribirano objavljene, trebalo je potražiti izvornu, objavljenu 1762. godine. Knjiga je pronađena u Franjevačkoj knjižnici u Požegi te preuzeta postupkom fotografiranja kako se ne bi uništila. Nakon fotografiranja ukupno 264 stranice knjige i njihova čitanja, bilo je neophodno izraditi grafemsku tablicu kako bi se tekst mogao lakše čitati te kako bi se pružio jasniji uvid u Pavićeva grafijska rješenja.

U ovome se diplomskome radu najprije polazi od teorijskoga dijela, odnosno započinje se čitanjem dostupne i relevantne literature o predmetnoj problematici, vođenjem bilješki, razvrstavanjem bilješki i određivanjem plana strukture analize. Zatim slijedi čitanje *Predika* fra Emerika Pavića čime započinje empirijski dio rada, raščlamba, kategorizacija i analiza pojedinih sintaktičkih kategorija koje će se redom navoditi, teorijski obrazlagati i oprimjeriti, nakon čega će uslijediti iznošenje pojedinih rezultata i zaključaka rada. Nakon analitičkoga dijela rada slijedi sintetički dio, usustaljšivanje rezultata i sumiranje zaključaka.

3. Život i djelo franjevca Emerika Pavića

Hrvatski franjevac Emerik (Mirko) Pavić rođen je u Budimu 1716. godine pod krsnim imenom Ivan. Pripadao je budimskom krugu hrvatskih franjevačkih pisaca 18. st. Nakon osnovne i srednje naobrazbe u Velikoj kraj Požege stupa u franjevce Bosne Srebrene. Studirao je filozofiju i teologiju u Budimu, predavao je na visokoj bogoslovnoj školi u Baji, ubrzo je postao i budimski gvardijan te do smrti radio u uredništvu hrvatskoga kalendara. U Požegi je položio ispit za profesora teologije i stekao naziv generalnoga lektora. Dvije je godine (1748 – 1750) bio tajnik franjevačke Provincije sv. Ivana Kapistrana, a od 1750. godine predaje dogmatsku teologiju na generalnom učilištu u Budimu. Kao osoba svestranoga obrazovanja i djelovanja Pavić je vršio brojne ugledne funkcije unutar franjevačkoga reda, a dužnost dekana visokih franjevačkih škola u Budimu obavljao je sve do smrti 1780. godine. Svoj opsežan i svestran književni rad oslonio je na franjevačku tradiciju Bosne Srebrene, Provincije sv. Ivana Kapistrana i budimskoga književnoga kruga (Mihanović-Salopek 2006: 249–250).

O raznovrsnom Pavićevu štivu i djelovanju u nekoliko je navrata pisao Franjo Emanuel Hoško. Hoško navodi da je Pavić pisao na latinskom i hrvatskom jeziku te prevodio s latinskoga i njemačkoga jezika (Hoško 1980: 38). Danas Pavićeva pisana ostavština obuhvaća više od trideset pet jedinica, a njegova se tiskana i rukopisna djela po sadržaju i namjeni mogu podijeliti na nekoliko skupina: prigodni govori na latinskom jeziku, teološke tezarije, katehitička djela, homiletska djela⁴, djela s biblijskim sadržajem, nabožna pučka

⁴ „Homilija je pobudni govor radi širenja kršćanskog nauka, tj. propovijed koja obrađuje biblijski tekst. Franjevci ih u početku nazivaju besjede; pišu ih za svako nedjeljno i zapovjedanim svetkovinama na misi pročitano evanđelje, za tumačenje kršćanskog nauka, sakramenata, misnih tekstova i slično. /.../ U svakom vremenskom razdoblju poneki su se franjevci bavili pisanjem govora i propovijedi, bilo da su ih prerađivali ili izvorno sastavljali“ (Barun 2003: 438).

literatura, povijesni spisi, hrvatske i latinske pjesme te poema medicinskoga sadržaja.

Pavićevu bogatu spisateljsku djelatnost potvrđuju samo neka izdvojena djela: *Opširni nauk kerstjanski s nadodanim duhovnim pismama* (Budim, 1755), *Ogledalo temelja vire i zakona katoličanskoga* (Budim, 1759), *Epistole i evangjelja priko godišnji nediljah i svetkovina* (Budim, 1762), *Nadodanje glavnih događaja Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga nedavno na svitlost danomu* (Pešta, 1768), *Kratki nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evangjela* (Budim, 1778) (Hoško 2000: 175). Emerik Pavić priredio je i hrvatsku početnicu, hrvatski rječnik i pedagoški priručnik (Hoško 2011: 277–278) što potvrđuje njegovu, prije svega, pedagošku i prosvjetiteljsku funkciju rada usmjerenoga prema narodu, čime je pridonio uvođenju (vraćanju!) hrvatskoga naroda u europski kulturni krug.

Kao pripadnik i najvažnija osoba franjevačke Provincije sv. Ivana Kapistranskog, franjevac Emerik Pavić stoji na čelu „franjevačke škole“ jansenizma⁵ i obnovnoga katoličanstva u Slavoniji i Podunavlju te naglašava punu ovisnost spasenja ljudi o Bogu (Hoško 2011: 279). Osebjuna je Pavićeva ličnost bila u središtu budinskoga kulturnoga kruga, koji je zadužio svojim iznimnim kulturnim i literarnim radom.⁶

⁵ Pokret koji je ime dobio po svome začetniku Corneliusu Jansenu (1583 – 1638), profesoru teologije i biskupu u Ypernu. Jansenizam kao izvorno teološko naučavanje ističe moralni rigoristički stav koji je crkva osudila kao heretičko naučavanje. Prema jansenizmu, ljudska je narav radikalno iskvarena, ljudsko je djelovanje grešno, odbacuje se Molinovo učenje koje ističe vrijednost čovjekova slobodnoga djelovanja, a pouzdaje se samo u nepogrešivu djelotvornost milosti. Važno je reći da Pavić ne pripada radikalnim sljedbenicima jansenizma, ali udovoljava kriterijima promicanja vjerske literature u duhu obnovnoga katoličanstva (Hoško 2011: 267–270; 280).

⁶ Njemu je u čast Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata nazvao svoju književnu nagradu *Nagrada Emerik Pavić*. Nagrada se dodjeljuje za djela iz područja znanosti, publicistike i književnosti, a naziv je dobila po nekom svestranom, znanstvenom i književnom stvaratelju iz povijesti Hrvata. Osnivači su izabrali franjevca Emerika Pavića, središnju osobu budinskoga kulturnoga kruga u 18. st. (http://hr.wikipedia.org/wiki/Nagrada_Emerik_Pavi%C4%87 [lipanj 2014]).

3.1. Provincija Bosna Srebrena

Uz franjevački se red vežu početci hrvatske spisateljske tradicije u Bosni Srebrenoj, koja je osobito važna za standardizaciju hrvatskoga jezika.

Opisujući povijesni okvir franjevacu Bosne Srebrene, Pranjković navodi kako je franjevački red utemeljen u Italiji početkom 13. st., a njegovi članovi već krajem istoga stoljeća dolaze u Bosnu i Hercegovinu. Prvi poznati povijesni izvori o uspostavljanju Bosne Srebrene datiraju iz 1340. godine kada je general Gerard Odonis u Asizu pravno uspostavio Bosansku vikariju⁷ koja je još godinu dana ranije počela uistinu i funkcionirati (Barun 2003: 98–99). Cilj je njihova dolaska vratiti katoličanstvu pripadnike Crkve bosanske⁸, tzv. bogumile ili patarene. Jedan su od prvih samostana franjevci osnovali u Srebrenici po čemu je cijela vikarija dobila ime Bosna Srebrena (Pranjković 2008: 9). Unatoč turskim osvajanjima Bosna Srebrena u 16. st. širi svoje područje na Srijem,

⁷ U Bosni je osnovana vikarija umjesto provincije jer je papa Nikola IV. 1288. godine zabranio osnivanje novih provincija. Iz hrvatske provincije (*Provincia Sclavoniae*) u Bosnu dolaze franjevci Marin i Ciprijan, dovode ostale franjevce iz svih hrvatskih gradova te osnivaju novu vikariju, potpuno neovisnu o drugim provincijama. Provincija Bosna Srebrena do danas ostaje nasljednica stare Bosanske vikarije osnovane 1340. godine (<http://www.bosnasrebrena.ba/v2010/franjevaciki-pokret-o-franjevcima/franjevci-u-hrvatskom-narodu.html> [lipanj 2014]).

⁸ Različita su mišljenja povjesničara o Crkvi bosanskoj i do danas nije riješeno pitanje njihova vjerskoga nauka. Anđelko Barun ističe nekoliko tumačenja; neka su od njih tvrdila da je riječ o hereticima i patarenima kao što je ono Daniela Farlatija u četvrtom svesku djela *Illyricum sacrum*. Zatim Božidar Petranović koji je prvi u bosanskim krajevima pisao o bosanskim krstjanima sa znanstvenim pretenzijama. Petranović se koristio povijesnom građom iz dubrovačkoga arhiva u djelu *Bogomili. Crkva bosanska i krstjani* te je upozoravao na sličnost obreda zapadnih katarata i istočnih monaha bazilijanaca – po njemu su bosanski krstjani pravovjerni redovnici istočnoga obreda na čiju je čistoću samo neznatno i povremeno djelovala katarska hereza. Kao treće važno mišljenje o Crkvi bosanskoj Barun navodi ono suprotno Petranovićevu mišljenju. Riječ je o hrvatskom povjesničaru, političaru i svećeniku Franji Račkom, koji je na temelju zapadnih i slavenskih izvora zaključio da se bosanski krstjani ne razlikuju od katarata i patarena, dualističkih sektaša, što je objavio u knjizi *Bogomili i patareni*. Dokazana je razlika podataka o Crkvi bosanskoj u stranim i domaćim izvorima. Oni strani žestoko optužuju Crkvu bosansku kao heretičnu, dok u domaćim (pisanim u Bosni od strane krstjana) izvorima nema traga dualističkom učenju. Upravo je zbog toga pretegnulo mišljenje o Crkvi bosanskoj kao dijelu Katoličke crkve koja je bila šizmatička (vjerska skretanja uzrokovana ponajviše nedovoljnim vjerskim znanjem bosanskoga puka), ali ne i heretička (Barun 2003: 51–75).

Banat, južnu Ugarsku i Slavoniju, gdje dobiva dopuštenje da u napuštenoj opatiji u Velikoj uredi novi samostan, koji je uskoro postao jednim od najvažnijih u čitavoj provinciji. Krajem 17. st. pridružio im se i samostan u Požegi (Hoško 2011: 106). Provincija se širila, ali se i neprestano cijepala zbog promjena političkih prilika što franjevce nije ometalo u nastavku njihova djelovanja. Hrvatska komunikacija s Bosnom omogućena je upravo zahvaljujući franjevcima Bosne Srebrene koja je jedno vrijeme obuhvaćala sve hrvatske štokavske govore (Bogišić 1994: 185).

Bosna Srebrena prostorno se protezala kroz Tursku, Austriju i Mletačku Republiku, a od sredine 18. st. odvajaju se dalmatinski samostani i oni sjeverno od Save, osniva se Provincija sv. Ivana Kapistranskoga, a Bosna Srebrena svedena je u granice današnje Bosne i Hercegovine (Pranjkić 2008: 10). Unatoč takvoj razjedinjenosti i odvajanju dalmatinske i slavonske provincije, književno-jezične veze franjevacu ničim nisu bile narušene. Prema tome, franjevačka književnost nije bila regionalno podijeljena (Gabrić-Bagarić 2007: 134).

Pavić se kao svojevrsan enciklopedist svestranih sposobnosti posebno istaknuo i postao središnja ličnost u budimskom kulturnom krugu (Hoško 2002: 164), čije su škole vodili hrvatski franjevci za hrvatske franjevce u franjevačkoj provinciji Bosni Srebrenoj, koja je postupno svoje djelovanje proširila od Budima do Jadrana (Hoško 2011: 277). Uloga Budima u povijesti standardizacije hrvatskoga jezika dobro je poznata. Tako Branka Tafra navodi kako učenju materinskoga jezika pridonose brojna djela na hrvatskome jeziku tiskana u Budimu (pri čemu se osobito misli na školske priručnike i udžbenike), a pri spomenu na ta djela osobito se misli na djela slavonskih pisaca, u koje se ubrajaju i (već spomenuta) pedagoška djela Emerika Pavića (Tafra 2012: 372–379).

Ivo Pranjkić navodi da su franjevci u vrijeme osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini bili jedini obrazovani ljudi u narodu. Školovali su se kako bi

djelovali kao duhovnici, ali i prosvjetitelji, pisci, političari, narodni liječnici i slično. Ubrzo su razvili bogatu književnu djelatnost na hrvatskom (ilirskom, slovinskom, bosanskom) i na latinskom jeziku.⁹ Njihova pisana baština ostaje kao važan dio hrvatske i bosanskohercegovačke književnosti i kulture. Spisateljska je djelatnost bila usmjerena na čitatelja i slušatelja što je uvelike utjecalo na prihvaćenost i proširenost njihovoga standardnojezičnoga uzusa (Pranjković 2008: 11). Kao najvažniji književno-formalni kompleks bosansko-hercegovačke franjevačke književnosti ističe se pobožno-odgojna proza u raznim oblicima (Bogišić 1994: 188).

Činjenica da su franjevački svećenici na teritoriju Bosne Srebrene bili nosioci kulturnoga i jezičnoga razvoja dovela je u 17. i 18. st. do stvaranja franjevačke koine, prepoznatljivoga i ujednačenoga standardnojezičnoga uzusa koji se oslanja na (novo)štokavske govore (ikavskoga ili ijekavskoga tipa) u Bosni i Hercegovini (Pranjković 2008: 27).

⁹ Anđelko Barun ističe da prije dolaska franjevaca i osnivanja Bosne Srebrene na području Bosne i Hercegovine nije bilo sustavnoga znanstvenoga i umjetničkoga rada ni originalnih pisanih djela iz područja znanosti i književnosti. Franjevci stoga „postaju pioniri raznih znanstvenih i kulturnih djelatnosti, i utemeljitelji književnosti na narodnom jeziku“ (Barun 2003: 437). Pisali su na hrvatskom i latinskom jeziku, prevodili najpoznatije europske pisce, a sve pod utjecajem glagoljske i dubrovačke literature (Barun 2003: 438).

4. Koine franjevačke književnosti 18. stoljeća

Nastala na temeljima pučke folklorne tradicije, s nadgradnjom od hrvatske glagoljaške te renesansne dalmatinske (čakavske) i dubrovačke pisane književnosti, izgrađivana pod utjecajem talijanskoga i latinskoga stiliziranoga izraza na početku 18. st., koine franjevačke književnosti 18. st. smatra se važnom sastavnicom hrvatskoga (predstandardnoga) jezika.

U svojim radovima Darija Gabrić-Bagarić piše o jeziku bosanskih franjevaca te ističe kako je riječ o jeziku ujednačenom i podjednako razumljivom u svim dijelovima pokrajine Bosne Srebrene „koji odlikuje jedan fond zajedničkih karakteristika, posebno na razini jezične nadgradnje, tj. u leksiku i sintaksi, koje njihovu jeziku omogućuju atribut književni, a to uvijek pretpostavlja određenu normiranost i ujednačenost“ (Gabrić-Bagarić 2007: 134).

Nadalje autorica navodi obilježja standardnosti koje ima franjevačka koine: polifunkcionalnost, preskriptivnost, neovisnost o organskim idiomima, a posredno je koine opisana i u franjevačkim gramatikama latinskoga (i talijanskoga) jezika što je naznaka normativnih tendencija. Unatoč prisutnoj grafijskoj neujednačenosti, franjevačke pisce odlikuje fond zajedničkih karakteristika, osobito u leksiku i sintaksi, a povezuje ih i književno-tematska podudarnost – pojavljuje se poezija kao novi žanr te sklonost povijesnim temama o narodnoj prošlosti (Gabrić-Bagarić 2007: 133–135).

Pišući o književnojezičnoj normi franjevačkih pisaca 18. st., Darija Gabrić-Bagarić ističe važnost kontinuiteta standardnoga jezika od najstarijih razdoblja čiji normativni pokušaji započinju već u 17. st. Sva je štokavska pisana praksa, slavonska, dalmatinska i bosanska, utjecala na izbor narječne osnove hrvatskoga standardnoga jezika pa prema tome, zaključuje autorica, „književni jezik bosanskih franjevaca postaje sastavnicom one jezične baštine na kojoj je utemeljen suvremeni hrvatski standard“ (Gabrić-Bagarić 2007: 133).

Bosanski su franjevci duže djelovali u Slavoniji i Dalmaciji, pa su u okviru njihove redodržave bili okupljeni gotovo svi Hrvati štokavci, što je značajno za proces standardizacije (novo)štokavskoga idioma u Hrvata.

„Njihov standardnojezični uzus (ili, kako ga ponekad nazivaju, koine ili 'književnojezični manir'), koliko se god opravdano smatra predstandardnim, bio je tijekom 17., a poglavito 18. stoljeća u velikoj mjeri ujednačen i prilagođen za raznovrsne funkcije odnosno tipove pisane komunikacije, a bio je uz to i relativno 'realan', što znači da nije bio pretjerano artificijelan, osim donekle u leksiku i sintaksi, u kojima se osjećao i utjecaj drugih narječja i/ili jezika, posebno čakavskoga odnosno talijanskoga i latinskoga“ (Pranjković 2008: 10–11).

Prema periodizaciji razvoja pismenosti Hrvata Dalibora Brozovića (2008), razdoblje prve polovice 18. st. smatra se trećim (posljednjim, trećim predstandardnim), a druga polovica 18. st. i početak 19. st. četvrtim (prvim standardnim) razdobljem hrvatske jezične povijesti. Budući da je Emerik Pavić živio i stvarao u prvoj i drugoj polovici 18. st., važno je promotriti jezični razvoj u tim razdobljima. Četvrtim se razdobljem otvara nova epoha u kojoj primat ima novoštokavska pismenost. Još uvijek nema kodifikacije, ali se može govoriti o standardnom novoštokavskom jeziku u nastajanju (Brozović 2008: 72). Iako nije imao gramatičku normu, evidentno je da se ovaj jezik veoma uspješno razvijao i široko prihvaćao.

Brozović govori o *novoštokavskoj folklornoj koine*, specifičnoj, naddijalekatskoj, stilizacijskoj, jezičnoj formaciji. Franjevci provincije Bosne Srebrene bili su glavni nosioci standardizacijskoga procesa na štokavskom i djelomično južnočakavskom području „i to je činjenica kojoj se važnost nikada ne može dovoljno naglasiti“ (Brozović 2006: 93), a sve su stečene jezične tekovine iz Dubrovnika i Dalmacije prenosili u Slavoniju (Brozović 2006: 93). Bosanski su franjevci odabrali pismo (latinicu) i narječnu osnovu ((novo)štokavštinu), a autor naglašava da su upravo oni bili ti koji su

usmjeravali standardizacijske procese u trećem i četvrtom razdoblju kako bi ostvarili što homogeniji pisani jezik na području svoje redodržave (Brozović 2006: 99) te izvrsno zaključuje:

„Ali mislim da su zasluge Bosne Srebrene jasno vidljive i iz ove okvirne skice, da je jezični doprinos skromnih franjevačkih pisaca, od kojih mnogi nisu našli svoje mjesto u Enciklopediji Jugoslavije, bio svakako veći nego što se to može uočiti neposrednim pojedinačnim i izoliranim obrađivanjem pojedinaca“ (Brozović 2006: 107).

Autori se slažu kako je riječ o procesu i postupnom nastajanju standarda, pa se sukladno tome ovaj jezik još uvijek nije mogao smatrati standardnim jezikom jer nije bio kodificiran, odnosno nije imao normativne priručnike (pravopise, gramatike, rječnike). Franjevci se nisu osobito brinuli ni o nazivu toga idioma (*hrvatski, bosanski, slovinski* ili *ilirski*) jer su ga svi smatrali svojim idiomom koji su sami izgrađivali na temelju vlastita materinskoga jezika (Pranjковиć 2008: 11). Kada se govori o osnovi franjevačke koine, misli se na organske govore. O odnosu franjevačke koine prema dijalekatskoj osnovici Herta Kuna ističe da ne postoje takve prepreke i razlike u organskim govorima koje bi priječile stvaranju jedinstvene koine (Kuna H. 1989: 71).

S obzirom na propagandnu usmjerenost ove literature ostvaruje se njezina unificiranost – pisci posežu za tradicionalnim leksičkim fondom primjerenim intelektualnim mogućnostima puka služeći se ustaljenim strukturama na stilskoj, leksičkoj i sintaktičkoj razini (Kuna H. 1972: 543).

Jezik bosanskih franjevacima imao je preduvjete za izgradnju u standardni jezik čemu su posvjedočili i franjevački velikani Ivan Bandulavić i Matija Divković, za čija djela Ivo Pranjковиć ističe da su izrazito važna u standardizacijskom procesu jer su posljedica svjesnoga nastojanja standardizacije štokavskoga narječja na području Bosne i Hercegovine (Pranjковиć 2008: 28).

Ulozi i važnosti franjevacu Bosne Srebrene osobito pridonosi nedavno tiskani *Zbornik o Emeriku Paviću* Knjižnice Tihi pregaoci kojim se donose vrijedni radovi o Paviću kao povjesničaru, propovjedniku, pjesniku i kateheti, o Pavićevoj subraći, franjevcima Bosne Srebrene te brojni drugi radovi kao što su oni o percepciji Pavićeve svakodnevice ili o preispitivanju teorijskoga okvira dosadašnje istraženosti povijesti hrvatskoga književnoga jezika (Knezović, Jerković 2014: 7–10). Predmetom su pojedinih radova i ovdje analizirane *Predike*, koje se promatraju s tematskoga i sadržajnoga aspekta, a naglasak je većine radova na Pavićevoj popularnoj „ljekaruši“, knjižici *Flos medicinae*.

5. Jezik fra Emerika Pavića

U ovome se radu nastoje analizirati relevantna sintaktička obilježja jezika *Predika* fra Emerika Pavića koja su reprezentativna za koine franjevačke književnosti 18. st., kao i ona svojstvena Pavićevu jezičnom stilu i samom žanrovskom određenju analizirane proze. Dio je sintaktičkih obilježja neosporno vezan uz talijanske i latinske utjecaje, odnosno dio je sintaktičkih značajki koje se pronalaze u jeziku originala (talijanskom i latinskom) franjevačka koine apsorbirala kao svoju inherentnu osobinu. Kao primjer tomu Herta Kuna vidi konstrukciju *za + infinitiv*, prijedlog *od* s genitivom uz glagole govorenja i mišljenja, proširena uporaba prijedloga *od*, akuzativ uz *infinitiv* i glagol *činiti*, a kao latinski utjecaj ističe prisutnost deklinabilnoga glagolskoga priloga sadašnjeg koji najčešće dolazi s dodacima (Kuna 1989: 79).

U korištenoj se literaturi jezične osobitosti franjevačke koine promatraju na fonološkoj, morfo(no)loškoj, leksičkoj i sintaktičkoj razini. Budući da cilj ovoga rada nije opis fonoloških, morfo(no)loških i leksičkih obilježja jezika *Predika* fra Emerika Pavića, neće se navoditi ostale karakteristike relevantne za te jezične razine. Osim sintaktičke jezične razine, u radu se promatraju osobitosti Pavićeve grafije, o čemu će biti riječi prije poglavlja o sintaktičkim odlikama Pavićeva jezika.

5.1. Opće značajke korpusa analize

Odabrani korpus¹⁰ za analizu jezika fra Emerika Pavića obuhvaća zbirku homilija *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba iliti nediljne i svečane predike priko jeseni i zime dolazeće* tiskanu 1762. godine u Budimu. Ovim se

¹⁰ Ivana Vrtič (2009) navodi kako je za proučavanje povijesne sintakse tekstova pisanih hrvatskim književnim jezikom važno odabrati relevantan korpus tekstova za istraživanje. O žanru, sadržaju i tipu teksta ovisi zastupljenost pojedinih sintaktičko-semantičkih obrazaca. Upravo zato autorica navodi kako je važno prosuditi je li riječ o prijevodu, adaptaciji ili originalnom djelu jer je sintaksa starijih prijevoda ovisna o sintaksi jezika s kojega se prevodilo (bio je to čin poštovanja svetoga teksta) (Vrtič 2009: 366).

radom proučava jezik *Predika* koje Emanuel Hoško ubraja u homiletičku ili propovjedničku literaturu.¹¹ Riječ je o knjizi propovijedi, što je vidljivo i iz samoga naslova, a ona je osim vjerskoga i didaktičkoga, odgojnoga te moralističkoga karaktera, što ne začuđuje s obzirom na to da je pisana u *stoljeću prosvjetiteljstva* (Mihanović-Salopek 2006: 252), a Pavićev specifičan odgojni pristup u propovijedima ne začuđuje uzmu li se u obzir i njegova, ranije spomenuta, jansenistička uvjerenja (ljudi su grešnici koje treba poučiti kako izbjeći i izaći iz grijeha). Ovom se zbirkom propovijedi nastoji prije svega prenijeti evanđeoska istina i sukladno toj istini obrazovati i odgojiti puk koji treba živjeti i oponašati kršćansko naviještenje.

Da je Pavić prosvjetitelj i racionalistički katolicist¹², dokazuju i riječi iz predgovora: „*Naštojaosam iŧtinu Evangjelsku s-iftinitima prilikama S. Pisma, i s-ostalima naravnima istolmacŧiti, kakonoti i s- Naukom ŧveti Otacah, i Naucŧiteljah potverđiti, zaostavivŧsi ŧaviŧsie Historie i pripovidke*“ (Pavić 1762, *Pridgovor poljubljenima sstiocem*). Hrvojka Mihanović-Salopek (2014) u prilog ovoj tezi ističe kako se Pavićev odmak od ranijih baroknih oblika propovijedi uviđa u preglednosti teksta, strogoj sažetosti govora, suzdržanosti i racionalističkoj argumentaciji (Mihanović-Salopek 2014: 61).

Iako se u literaturi naglašava Pavićev racionalizam, jednostavnost i odmak od baroknih propovijedi, iščitavanjem se istih uočava uistinu velika slikovitost i

¹¹ Hrvojka Mihanović-Salopek (2006) navodi još četiri Pavićeva homiletička naslova: *Tri dara duhovna s govorenjem predikatorskim navištena i istomačena* (Budim, 1755), *Prišašće* (Budim, 1762), *Kratki nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evangjelja* (Budim, 1778) i *Oca poštovanog Goffine pravovirno po misalu crkvenom uređeno knjiženstvo* (Budim, 1778) (Mihanović-Salopek 2006: 251).

¹² U razdoblju prosvjetiteljstva u Habsburškoj Monarhiji došlo je do reforme crkvenoga govorništva. Nova katehetska metoda temeljila se na poučavanju naroda oslanjanjem na biblijske tekstove izostavljajući zastrašujuće primjere, fantastične i simbolične prikaze koji su često pogrešno tumačeni. Većina je racionalističkih priručnika tiskana nakon Pavićeva djela, ali moguće je da je na njega vršio utjecaj isusovac Blaise Gisbert s djelom *Kršćanska elokvencija u teoriji i praksi* (1702), kojim zagovara jednostavnost izraza što ilustrira djelom sv. Ivana Krizostoma. Nije poznato je li Gisbert utjecao na Pavićeve *Predike*, ali je sigurno da je i Pavić najviše ilustracija prikazao citatima sv. Ivana Krizostoma (Mihanović-Salopek 2006: 254–255).

uporaba primjera (egzempli) kako bi se postupkom analogije publika uspješnije pridobila i uvjerala u preneseni sadržaj.¹³

Predike sadrže ukupno 50 propovijedi, a dijele se na *nediljne* (njih 26) i *svečane* (njih 24), što podrazumijeva dva zasebna dijela jedne zbirke. Nedjeljne su propovijedi prvi dio zbirke u opsegu od 132 stranice; svečane su propovijedi drugi dio zbirke koje također sadrže 132 stranice, a kojima se slave sveti i svete¹⁴ po čijim imenima propovijedi i nose naziv. Svaka od njih ima zasebno obrojčavanje stranica, pa će se dalje u radu uz broj stranice primjera iz nedjeljnih propovijedi navoditi slovo *a*, uz broj stranice primjera iz svečanih propovijedi slovo *b*, a citati će biti netranskribirani prema budimskom izdanju iz 1762. godine.

Tekstovima propovijedi prethodi tablični prikaz sadržaja knjige te predgovor iz kojega se saznaje razlog i poticaj pisanja. Pavića su na pisanje potaknule riječi sv. Pavla učeniku Timoteju o potrebi širenja spasonosnoga nauka, riječi sv. Franje kojima ističe važnost suživota s braćom i pomoći drugima te konačno i molbe njegovih prijatelja „*koino zaktivafse, daim ù nafs slovinski jezik upifsem Predike*“ (Pavić 1762, *Pridgovor poljubljenima sstiocem*). Iz Pavićeva predgovora, ali i implicitno iz dostupne literature o Pavićevim *Predikama*, evidentno je da je riječ o originalnome djelu, a ne o prijevodu s latinskoga ili kojega drugoga jezičnog predloška. Ovo je osobito zanimljiva i izazovna činjenica za proučavanje sintakse njegova jezika jer je bio „slobodan“ u jezičnom izboru te se nije morao ograničavati jezikom predloška.

¹³ Isto zaključuje i Mihanović-Salopek riječima: „U cjelini Pavićeve naracije i njegovu načinu potkrepljivanja teze, slikovitost nadjačava strogu determinaciju“ (Mihanović-Salopek 2006: 256).

¹⁴ Zlata Šundalić (2014) pisala je o statusu žene u Pavićevim *Predikama* te ističe kako je samo pet propovijedi posvećenih sveticama, što nedvojbeno govori i o položaju žene u Svetom pismu. Najčešće je to Djevica Marija i neznatan broj svetica koje su osobito važne i poznate iz biblijskoga štiva. Ipak, najčešće su spomenute u okvirima svojih uloga i dužnosti (kći, udovica, bludnica, vitezica, zaručnica, majka, odgojiteljica, kršiteljica zabrana). Iako je navedeno dosta različitih uloga žena, *Predike* nisu dale značajne informacije o ženi u 18. stoljeću (Šundalić 2014: 43).

Ustrojstvo je propovijedi Pavić jasno odredio. Imaju gotovo shematski izgled, dužine su oko pet ili šest stranica i sastoje se od nekoliko dijelova¹⁵: (1) naslov obaviještava kojoj je nedjelji ili blagdanu namijenjena propovijed, zatim slijedi (2) latinski i hrvatski ulomak iz Svetoga Pisma i (3) naslov *Izvođenje*, kojim se kratkom rečenicom najavljuje tema propovijedi, a zatim se tekstom dugačkim oko pola stranice detaljnije obrazlaže tema i svrha propovijedi te se najavljuje struktura propovijedi. Nakon *Izvođenja* slijedi (4) središnji dio koji se sastoji od (4a) *Pervoga dijela* i (4b) *Drugoga dijela* kojim se razrađuju dva osnovna dijela propovijedi, na kraju *Drugoga dijela* nalazi se (5) odlomak zaključka i završna riječ *Amen*.

5.2. Grafija fra Emerika Pavića

O grafiji slavonskih franjevaca dosta se pisalo, pa će se u ovome radu dati kratak prikaz i napomene o slavonskoj grafiji te ujedno i o Pavićevoj grafiji.

Hrvati su latiničku grafiju u 16. st. preuzimali iz južnoga (talijanskoga i latinskoga) i sjevernoga (mađarskoga) područja (Despot 2005: 65), pa osnovno obilježje franjevačke grafije postaje neujednačenost. Svaki pisac više-manje piše svojim slovopisom, što se osobito uočava u pisanju palatalnih suglasnika. Neujednačen način pisanja očit je i kod prvaka u tiskanju latinicom na hrvatskome jeziku – Ivana Bandulavića. Ivo Pranjković (2008) ističe kako su nesigurnosti u pisanju očite i u Bandulavića koji je 1613. godine tiskao *Pisctole i evangelya*, iako je to pretežito bila grafija talijanskoga tipa. Takva neujednačenost traje sve do dvadesetih godina 19. st. kada biskup Miletić i fra Andrija Kujundžić nude reformu latiničke grafije kojom spajaju talijansku i slavonsku grafiju. Iako je bila dobro prihvaćena među bosanskim franjevcima, Kujundžićevu grafiju ubrzo potiskuje Gajeva grafija (Pranjković 2008: 16–18).

¹⁵ Ovdje je predloženo petodijelno ustrojstvo Pavićevih propovijedi. Jednak broj dijelova navodi i Ljiljana Kolenić, ali s drugačijim rasporedom sastavnica (usp. Kolenić 2006: 266).

Slavonski su franjevci naglašavali svoju brigu i zanimanje za grafiju, što se očituje iz njihovih predgovora i uvoda u pisana djela. Tabličnim prikazom franjevačkoga grafijskoga sustava Loretana Despot dokazuje da je slavonska grafija u 18. st. bila usustavljena. Ujedinila je franjevačka (južna) i isusovačka (sjeverna, kajkavska) rješenja i kao takva bila je uzorom onodobnim književnicima. Nedosljednosti i dvojbe očite su bile u bilježenju sonanta *j* grafemima *j* i *i* te su brojni primjeri u kojima intervokalno *j* nije zabilježeno. Slogotvorno se *r* bilježi s popratnim samoglasnicima *a* i *e*, a većina slavonskih franjevaca slogotvorno *r* bilježi grafijom *er*. Udvajanje samoglasnika i suglasnika često ima funkcionalnu ulogu kao što je označavanje dugih slogova udvajanjem samoglasnika ili označavanje kratkoće prethodnoga samoglasnika udvajanjem suglasnika. Stabilnosti franjevačkoga grafijskoga sustava svjedoči i činjenica da su hrvatski preporoditelji uzore tražili upravo u tom grafijskom sustavu (Despot 2005: 86–90). Za razvoj latiničke grafije bosanskih franjevaca važno je istaknuti da je utjecaje vršila mađarska i talijanska grafija, čijim se dodirrom ostvario kompromisni sustav kao dokaz koherentnosti franjevačke provincije Bosne Srebrene (Kuna H. 1972: 545).

Kako navodi Ljiljana Kolenić, i Emerik Pavić zagovara i izrazito promiče slavonsku grafiju te njome piše i tiska svoja djela (Kolenić 2006: 267). U predgovoru *Predika* Pavić nije izrijeком govorio o grafiji kao što je to učinio u djelu *Nadodanja glavni događaja Razgovoru ugodnomu* (1768). U predgovoru i napomeni *Predika* Pavić ne komentira slovopisna rješenja, nego napominje zašto je na rubnicama pisao latinske bilješke te se unaprijed ispričava za tiskarske pogreške: „*Svidocsbe pak S. Pisma, i Sveti Otaca savifemife vidilo s-diacskima slovi upifati, koi uzktie diacski izuftiti, lahkoche nachi mifta, odkudfu povagjene, buduci po kraevi bilezi pomechani jefu [...] Pomanjkanja od sftampe, u kojojnoje gdikoje slovce nepravo metnuto, Razumanche sftioc fam znati popraviti*“ (Pavić 1762, *Pridgovor poljubljenima sstiocem*).

Budući da je poznato kako Pavić slijedi slavonsku grafiju, predlaže se napomena o načinu Pavićeva pisanja koja je nastala nakon čitanja *Predika*.

Tablica 1. Grafija u *Predikama* fra Emerika Pavića

FONEM	GRAFEM	PRIMJER
a	a	<i>dache/ da će</i>
b	b	<i>doba/ doba</i>
c	c	<i>Naslidnici/ naslidnici</i>
č	cs, cf	<i>ricsi/ riči, Ucfeniku/ učeniku</i>
ć	ch	<i>pijsuchi/ pišući</i>
d	d	<i>dati/ dati</i>
ž	cx	<i>pancxe/ pandže</i>
đ	gj, d, g	<i>takogjer/ također, izvodenju/ izvođenju, ottide/ otiđe, Angeozkog/ anđeozkog</i>
e	e, ie, ae	<i>povagjene/ povadene, favijsie/ saviše, istae/ iste</i>
f	f, ph	<i>Serafinskoga/ serafinskoga, Ephefinskomu/ efezinskomu</i>
g	g	<i>podrage/ podrage</i>
h	h	<i>priateljah/ prijatelja, Otaca(h)/ otaca(h)</i>
i	i, y	<i>Ifus/ Isus, lemozynom/ lemozinom</i>
j	j, Ø, i	<i>jest/ jest, koinosmo/ kojino smo, lipoi/ lipoj</i>
k	k, ch, q, c	<i>zaktiva/se/ zaktivaše, Chriyfoštom/ Krizostom, neosquernjenoga/ neoskvrnjenoga, Ixac/ Izak</i>
l	l	<i>priliki/ priliki</i>
í	lj, li	<i>Naucfiteljah/ naučitelja(h), zemaliskih/ zemaljski(h)</i>
m	m	<i>mista/ mista</i>
n	n	<i>slovinski/ slovinski</i>
ń	nj	<i>iskernjima/ iskrnjima</i>

o	o	<i>doticse/ dotiče</i>
p	p	<i>poznadem/ poznadem</i>
r	r, er	<i>blagodarne/blagodarne, iskernjima/ iskrnjima</i>
s	<i>f, s, sf</i>	<i>fvomu/svomu, svititi/svititi, jesfte/ jeste</i>
š	<i>ff, fš, sf, ss</i>	<i>uffima/ ušima, jofs/ još, Sstonofe/ štono se, sadassnjemu/ sadašnjemu</i>
t	t	<i>sftiu/ štiju, xiviti/ živiti</i>
u	u	<i>ponukovanja/ ponukovanja</i>
v	v, u	<i>fvoima/ svojima, neosquernjenoga/ neoskvrnjenoga</i>
z	z, f, x	<i>zazvecsalesu/ zazvečale su, Chriyfoftom/ Krizostom, Farifea/ Farizeja, Ixac; Ifak; Izak/ Izak</i>
ž	x	<i>traxi/ traži, druxtvo/ društvo</i>

Kolebanje je vidljivo u pisanju fonema /č/ koji se bilježi grafemima *cs* i *cf*, a u pisanju fonema /ć/ Pavić je dosljedan – izabrao je grafem *ch* kao i većina slavonskih franjevac. Fonemi /d/, /f/, /l/ i /t/ zanimljivi su jer se u pojedinim primjerima udvajaju, odnosno kratki vokal koji im prethodi označava se geminatama¹⁶ kao što pokazuju sljedeći primjeri: *imadde, viddi, uffatiti, dillo, alli, pofallenje, hotti, uttvorenoga, ottide, ottigje, ottaru*. Udvajanjem samoglasnika *u* Pavić je označavao dužinu u 3. licu množine prezenta kao u primjeru *moguu* te su situacije udvajanja samoglasnika potvrđene samo u ovakvim primjerima. Dok je za fonem /ž/ dosljedan zapis *cx*, u pisanju fonema /ž/ Pavić pokazuje određena kolebanja. Najčešći je zapis grafemom *gj* kao u većine pisaca koji su se služili slavonskom grafijom, a nešto je rjeđi zapis

¹⁶ Milan Moguš (1995) ističe kako je Rajmund Đamanjić u *Nauku za dobro pisati latinskijem slovima riječi jezika slovinskoga* (1639) pisao o grafijskim problemima koji su nastali prilikom „prenošenja“ latinskih riječi u „naš“ jezik. Đamanjić je predlagao uporabu *geminata* za označavanje kratkoće prethodnoga vokala (Moguš 1995: 116).

grafemima *g* i *d*. Fonem /e/ najčešće zapisuje grafemom *e*, ali ponekad i kao *ie* i *ae*, fonem /f/ kao *f*, a zapis *ph* samo u latinskim riječima. U pisanju fonema /h/ još uvijek nema sigurnosti, pa se on ponekad izbacuje iz riječi ili se nepotrebno umeće, ponegdje su predložena dvojna rješenja kojima se sugerira da se taj fonem može i ne mora pisati i/ili izgovarati te su brojni primjeri u kojima je grafem *h* samo znak dužine (usp. Pranjković 2000: 16). Fonem /i/ bilježi se pretežito kao *i*, a ponegdje, u latinskim riječima, kao *y*. Nedosljedno je i bilježenje sonanta *j* koji se pretežito bilježi grafemom *i*, što nije začuđujuće s obzirom na to da je latinsko pismo za foneme /i/ i /j/ poznavalo samo grafem *i*, a grafem „j” postaje punopravnim članom hrvatske abecede tek u 17. stoljeću“ (Despot 2005: 87), zatim se bilježi i kao *j*, a najčešći su primjeri u kojima intervokalno *j* nije zabilježeno, kao u primjerima: *nie*, *koi*, *posfiao*, *probitacsni*, *dracsii*. Fonem /k/ bilježi se kao *k*, a rjeđe kao *ch*, *q* i *c*, i to samo u latinskim riječima, fonem /l/ najčešće kao *lj*, a ponegdje i kao *li* dok je fonem /n/ dosljedno bilježen grafemom *nj* kao i u većine slavonskih franjevac. Fonem /r/ bilježi kao *r*, a slogotvorno *r* s popratnim vokalom kao *er*. Fonem /s/ bilježi kao što je uobičajeno u slavonskoj grafiji – grafemima *s* ili *f*, a ponešto je primjera, najčešće naglašenih oblika prezenta glagola biti, zabilježenih grafemom *sf*. Najviše je kolebanja u pisanju fonema /š/ koji se bilježi kao *ff*, *fs*, *sf*, a ponekad i kao *ss*. Fonem /v/ bilježi se kao *v*, a pronađen je i primjer *neosquernjenoga* u kojemu se bilježi kao *u* što je uvjetovano latinskim uzorom, fonem /z/ dosljedno se bilježi grafemom *z*, a u preuzetim imenima iz latinskoga izvornika /z/ se bilježi kao *f* te kao *x* što je inače dosljedno grafemsko rješenje za bilježenje fonema /ž/.

Navedena je tablica pružila pregled Pavićeva grafijskoga sustava te potvrdila da je Pavić zaista zagovarao i promicao slavonsku grafiju koja je u vrijeme sredine 18. st. nudila pretežito jednoznačna grafijska rješenja, što je pridonijelo njezinoj rasprostranjenosti i prihvaćenosti.

5.3. Sintaktička obilježja

Prvo je obilježje sintaktičke razine jezika franjevačkih pisaca koje izdvaja Ivo Pranjković obilna uporaba infinitivnih konstrukcija od kojih je najčešća *za + infinitiv*. Ovu konstrukciju imaju svi pisci, što autor potvrđuje i prikazanim analizama u knjizi *Hrvatski jezik i franjevci Bosne Srebrene* (2000). Brojne su i druge infinitivne konstrukcije, najčešće uz glagole *imati* i *činiti*, zatim razne konstrukcije s prijedlogom *od* pod utjecajem talijanskoga jezika (najčešće uz glagole govorenja i mišljenja), brojne participijalne konstrukcije¹⁷ (usp. Gabrić-Bagarić 2007: 139), uporaba zamjenica i pridjeva u množini srednjega roda, odnosno zamjenice ili prilozi na početku rečenice upotrebljavaju se pod utjecajem latinskoga jezika, a pod utjecajem jezika dalmatinskih i dubrovačkih pisaca susreće se česta uporaba genitiva osobnih zamjenica umjesto posvojnih zamjenica. U redu riječi karakteristične su imenice koje prethode pridjevskoj riječi što je utjecaj latinskoga reda riječi i osobitosti biblijskoga stila te glagoli koji često dolaze na kraju rečenice ili surečenice (Pranjković 2008: 21–24).

Vrsta teksta redovno uvjetuje sintaktički opis, pa se prijevodi i prerade oslanjaju na jezik izvornika te osnovno obilježje jezika franjevaca postaju sintaktički kalkovi. Ako je riječ o izvornim tekstovima, oni najčešće slijede pučki rečenični ustroj. Pojavljuje se i konstrukcija *budući/bivši + particip* umjesto priloga prošlog ili zavisne rečenice, također pod latinskim utjecajem, prijedložni agens, prijedložno-padežna veza *od + G* umjesto *o + L* uz glagole govorenja te konstrukcija *po usta* karakteristična za bosansku franjevačku koine (Gabrić-Bagarić 2007: 139). O uvjetovanosti sintakse vrstom teksta i

¹⁷ Darija Gabrić-Bagarić promatra jezik opisan u Kašićevoj, Mikaljinov, Della Bellinov, Babićevoj, Šitovićevoj i Jurinovoj gramatici te navodi kako sve promatrane gramatike u glagolskoj kategoriji slijede latinski model i sve uvode kategorije gerunda i participa bez obzira na to što su participi u hrvatskom jeziku u ranijim razdobljima jezičnoga razvoja preobraženi u glagolske priloge i glagolske pridjeve. Očekivana je pojava tih kategorija u gramatikama latinskoga jezika, a gramatike hrvatskoga jezika potvrđuju ugledanje na latinski model. Iako navode kategorije participa, uz njih se nalaze i upute kako ih treba prevesti (Gabrić-Bagarić 2003: 77).

usmjerenošću na latinski i crkvenoslavenski jezik pisala je i Ivana Vrtič (2010: 37).

5.3.1. Uporaba participa u *Predikama*

Jezik bosanske franjevačke književnosti obilježen je hipertrofiranom uporabom participa. Participi su se pojavljivali u izravnom prevođenju s latinskoga jezika, kada su postali dio jezika na koji se prevodilo, pojavljivali su se i u neprevedenim djelima, a „u proznih su pisaca pretežito vjerske tematike, bez obzira na stupanj originalnosti djela, participi zastupljeni u znatnoj mjeri“ (Gabrić-Bagarić 2007: 139). Budući da se u Pavićevim *Predikama* još uvijek očekuje veći broj participa i participskih konstrukcija (čemu pogoduje i žanrovska karakteristika djela), potrebno je, radi boljega razumijevanja i kontekstualizacije, dati kraći prikaz razvoja i promjena koje su zadesile ovaj gramatički oblik.

Još su antički gramatičari uvidjeli glagolsku i imensku karakteristiku participa, a u općeslavenskom ih je jeziku bilo pet: aktivni particip prezenta (u staroslavenskom je jeziku označavao glagolsku radnju usporednu s predikatnom radnjom, a u hrvatskom jeziku predstavlja naš današnji glagolski prilog sadašnji¹⁸), pasivni particip prezenta, aktivni particip preterita I. (označava radnju koja prethodi predikatnoj radnji, u hrvatski se jezik prenosi kao glagolski prilog prošli¹⁹ ili zavisna rečenica), aktivni particip preterita II. (današnji glagolski pridjev radni) i pasivni particip preterita (današnji glagolski pridjev trpni) (Damjanović 2005: 137–145). Očito je da je ishodišna kategorija participa

¹⁸ Cjelovit pregled razvoja i sudbine participa daje Ranko Matasović u *Poredbenopovijesnoj gramatici hrvatskoga jezika* (2008) te ističe da je aktivni particip prezenta u hrvatskome jeziku postao glagolski prilog sadašnji. U starijim se hrvatskim tekstovima (čakavskim) pojavljuje s očuvanom deklinacijom što se tumači utjecajem crkvenoslavenskoga jezika, a kasnije i drugih jezika u kojima se participi dekliniraju (npr. latinski i njemački) (Matasović 2008: 295).

¹⁹ Matasović naglašava da ovaj particip u svim slavenskim jezicima gubi deklinaciju, pa tako i u hrvatskom jeziku, te postaje glagolski prilog prošli (Matasović 2008: 298).

doživjela višestruke transformacije kojima se u hrvatskome jeziku izgubila kategorija pasivnoga participa prezenta. Pojedini autori navode kako je ovaj particip u potpunosti nestao tako da ga nema čak ni u najstarijim hrvatskim spomenicima, a kao njegov ostatak mogu se smatrati pridjevi *pitom* i *lakom* (usp. npr. Barić i sur. 2005: 633).

O sudbini participa piše i Vanja Švačko (1991) te ističe da su glagolski prilozi ostali kao poveznica između glagola i imenice koja u rečenici ima funkciju subjekta što je dokaz da je glagolski prilog sintaktička, a ne morfološka kategorija (Švačko 1991: 287). Zbog potvrđene raznovrsne uporabe u ovome su radu predmet zanimanja sintaktičke posebnosti aktivnoga participa prezenta i aktivnoga participa preterita I., a o morfološkoj strani problema participa pisala je Darija Gabrić-Bagarić (1995a i 1995b).

Departicipijalizacija (preobrazba participa u glagolske priloge) u hrvatskom se jeziku prati od druge polovice 15. st. (Gabrić-Bagarić 1995a i 1995b; Štrkalj-Despot 2007). Particip je u rečenici imao vezu sa subjektom i s predikatom, a postupak adverbijalizacije započinje kada particip počinje gubiti vezu sa subjektom²⁰, odnosno imenicom, čime je izgubio kategorije roda i broja te svoju pridjevsku funkciju. Ostao je vezan samo s predikatom na način da govori o okolnosti ili načinu na koji se obavlja radnja izrečena predikatom (i to samo nominativnim oblicima).²¹ Logičan je zaključak o razlici participa i priloga: particip je promjenjiv (ima kategorije roda, broja i padeža), a prilog je nepromjenjiv. Uz glagolski prilog sadašnji vežu se popridjevljeni participi,

²⁰ Kristina Štrkalj-Despot navodi da je gubitak odnosa participa i subjekta nadoknađen velikim brojem relativnih zavisnosloženih rečenica (Štrkalj-Despot 2007: 415).

²¹ O razvoju participa piše i August Musić te navodi da su se participi adverbijalizirali u jeziku jer su imali funkciju adverba pokazujući način, vrijeme, uzrok i uvjet radnji glavnoga glagola. Prilozi ostaju u N m. r. jer su participi u toj funkciji uglavnom stajali u N, a stajali su u N jer su pripadali subjektu čitave rečenice s kojim se slažu u rodu, broju i padežu što je pravi dokaz njihovoga pravoga oblika (participskoga porijekla) (Musić 1932: 136–137).

odnosno pridjevi koji čuvaju svoju vezu s participom, a prema sebi imaju i glagolski prilog sadašnji (Gabrić-Bagarić 1995a: 52–59).

O sintaktičkim funkcijama participa prijevoda pisala je Ivana Vrtič, koja ističe da su svetopisamski prijevodi sve do polovine 19. st. podržavali upotrebu participa u hrvatskom jeziku koji su u prijevodima sintaktički kalkovi prema latinskom predlošku (Vrtič 2009: 367).

Iako je Pavićeva zbirka propovijedi izvorno djelo, hipertrofirana je uporaba participa svakako dokaz čuvanja i kontinuiranja latinske tradicije²² iz koje su primljeni i inhibirani u franjevačku koine pa tako i u djela koja nisu doslovni prijevodi latinskih tekstova, što nimalo ne začuđuje kada se prisjeti franjevaca, tada gotovo jedinoga obrazovanoga sloja društva, vrsnih poznavatelja latinskoga jezika, prevoditelja i pisaca na latinskome jeziku kao što je to bio i Emerik Pavić. Očito je Paviću tradicija bila uzor, ali ne i predložak po kojemu je pisao svoje djelo.

Da je brojna i raznovrsna uporaba participa postala dio franjevačkoga književnoga jezika, svjedoče Darija Gabrić-Bagarić (2003; 2007) i Ivo Pranjković u provedenim analizama franjevačke pisane baštine (2000; 2008). Ovdje se slijedi podjela participa kakvu primjenjuje Jasmina Grković-Mejdžor (2007) te kasnije Vrtič (2009), Eterović – Vela (2013), Eterović (2014).

5.3.1.1. Particip u funkciji sekundarnoga predikata

Najobilnije je potvrđena funkcija participa u analiziranome korpusu upravo ona sekundarnoga predikata. Riječ je o participskoj konstrukciji koja je povezana s glavnim predikatom u funkciji predikatnoga proširka (Vrtič 2009:

²² U staroslavenski su jezik (a time kasnije i u hrvatski) participi i participske konstrukcije ušle prijevodima kanonskih tekstova s grčkoga i latinskoga jezika (više u Eterović 2014).

373–374).²³ U ovoj je funkciji najčešće potvrđen particip prezenta aktivni kojim se iskazuje radnja istovremena s radnjom predikata, ali i particip preterita aktivni I. kojim je označena prijevremenost. U korpusu su potvrđeni primjeri u kojima participi imaju priložno značenje, odnosno znače *uzrok* ili pak *način* i *vrijeme* (osobito učestalo) vršenja radnje izrečene glavnim predikatom, a aktivni particip prezenta često se nalazi u konstrukcijama s upravnim govorom:

- način i upravni govor:

[...] kada mi imademo xivu priliku naffega Spafitelja, koino po ljubavi Ocu nebeskomu hotti ugoditi, govoreći: Ispovidamte Ocse Neba i Zemliae, falechite, i ljubechite (Pavić 3a);

- uzrok:

On ogladnivffi, i cfovika ugledavffi razdirega na komade [...] (Pavić 9a);

- vrijeme:

Zaišto ova videchi, fmutichese strahotom cfudnovatom fvi griffnici na dan juda strafsnoaga, neznajuchiše kuda okrenuti (Pavić 50a);

- način:

Kraljestvoje Nebesko ono brodiŝsche, i oni vilaet, ù koga mi plovechi putujemo. (Pavić 24b);

- vrijeme, način i upravni govor:

Tadaboŝe on bogat procinjivaŝŝe, kadaŝe odvrativŝsi od ŝvita k–Bogu obrachaŝŝe, govorechi: Gofpodinme upravlja, i niŝtami neche manjkati (Pavić 108b).

Primjeri pokazuju da participi u službi sekundarnoga predikata izražavaju popratnu radnju vezanu uz radnju izrečenu glavnim predikatom te su sintaktički ekvivalentni subordiniranim rečenicama adverbijalnoga značenja. Svojim raznovrsnim priložnim značenjima поближе opisuju glavnu predikatnu radnju te u

²³ U suvremenom je hrvatskom standardnom jeziku sintaktička funkcija ovih oblika isključivo rezervirana za predikatne proširke (npr. u Silić-Pranjaković 2005; Peti 1979).

analiziranome korpusu, među potvrđenim uporabama participa, predstavljaju najčešće upotrebljenu participsku funkciju.

5.3.1.2. Predikatni particip

U literaturi se spominje i tzv. *predikatni particip* koji je tvorio particip prezenta aktivni uz oblike glagola *biti* pri čemu je particip bio imenski dio predikata i slagao se u rodu, broju i padežu s imenskom riječi na koju se odnosi (Vrtič 2009: 372). S druge strane, Kristina Štrkalj-Despot za particip u službi predikata navodi da je riječ općenito o participu koji u rečenici ima službu „pravoga“ predikata kada u istoj nema drugoga nositelja predikativnosti (Štrkalj-Despot 2007: 421).

U *Predikama* su naime rijetko potvrđeni ovi pojavni oblici predikatnoga participa, ali je unatoč tome često potvrđen aktivni particip preterita I. glagola *biti* kao glagolski (kopulativni) dio imenskoga predikata te mu se s pravom može priznati predikativna uloga u rečenici:

Sin Kraljev bivffi ù palacu odranit, ù vefelju i raskofsju xivot provodechi [...] (Pavić 40a);

Razmotrite molim vas, poslidnje ricsi S. Pavla opominjujucheg, da ofina ovoga fvita prolazecha jesfte! (Pavić 110a);

Onbo bivfsi Princip neba i zemljae, porodiŕe kano ditefsce [...] (Pavić 87b).

Potvrđeni se primjer aktivnoga participa prezenta nalazi uz naglašeni oblik 3. lica jednine prezenta glagola *biti* (*prolazecha jesfte*) i u nekoliko se potvrđenih primjera redovito nalazi u neodređenome liku. Iako se u korištenoj literaturi nije nigdje izričito navela kategorija aktivnoga participa preterita I. glagola *biti* kao glagolskoga dijela imenskoga predikata, ovdje navedeni primjeri mogu potvrditi da ista participska konstrukcija nosi predikativnost pojedinih surečenica.

5.3.1.3. Determinativni participi

Sljedeća skupina participa koja je obilno potvrđena pripada skupini tzv. *determinativnih participa*. Determinativni particip određuje pobliže imensku riječ uz koju stoji, a vezu s predikatom može ostvariti samo preko nje (Grković-Mejdžor 2007: 233). Pritom može imati značenje atributa trajne ili situacijske determinacije (Grković-Mejdžor 2007: 233).

Unutar skupine determinativnih participa najčešće je potvrđena *atributna funkcija participa*. Upotreba promjenjivoga priloga sadašnjega smatra se produženjem latinskoga participa i tradicionalnom sintagmom nabožne književnosti, pa se prema tome obilno potvrđeni primjeri atributnoga participa u Pavića mogu objasniti kao odraz franjevačke književnojezične koine (Gabrić-Bagarić 2003: 78). U atributnoj službi dolazi particip prezenta aktivni, a s imenskom riječi na koju se odnosi slaže se u rodu, broju i padežu.²⁴

U većini je slučajeva, pod latinskim utjecajem, atributni particip u Pavića u postponiranom položaju u odnosu na riječ na koju se odnosi, a potvrđeni su i primjeri atributnoga participa u antepoziciji. Iako je kolebanje participa između njegove pridjevne i priložne naravi potvrđeno do sredine 17. st., kada apsolutni primat u prijevodu latinskoga atributnoga participa u hrvatskom jeziku dobiva relativna rečenica (Gabrić-Bagarić 1995b: 136), Pavićevo originalno djelo iz druge polovice 18. st. dokazuje da je ova kategorija još uvijek prisutna²⁵ što dovodi u pitanje apsolutno latinsko porijeklo atributnoga participa u starohrvatskome jeziku. Loretana Despot navodi da je unatoč utjecaja latinskoga jezika u uporabi participa kao atributa u hrvatskome jeziku, ona u prvome redu

²⁴ Radoslav Katičić (1986) jasno razlikuje glagolske pridjeve i glagolske priloge te tvrdi kako treba razlikovati glagolski prilog sadašnji i glagolski pridjev (također particip) koji su jednake tvorbe, ali različita naglaska. Osim naglaska, glagolski pridjev od glagolskoga priloga razlikuje posjedovanje kategorija roda, broja i padeža. Takav se glagolski pridjev javlja kao atribut uz imenice (Katičić 1986: 462).

²⁵ Sanda Ham upozorava na činjenicu da je uporaba aktivnog participa prezenta i aktivnog participa preterita I. u atributnoj službi uobičajeno i stalno obilježje hrvatskoga književnoga jezika u 19. stoljeću sve dok norma 20. stoljeća nije zanjekala ovu funkciju glagolskih pridjeva (participa) (Ham 1995: 17–18).

posljedica starohrvatske (štokavske, čakavske i kajkavske) literarne tradicije, pa je time postala i manira franjevačke literature (Despot 2005: 164):

Dva cfovika na fvitu xivucha, jednakae dobi [...] (Pavić 27a); *Mismo pak ribe ù njemu ploveche [...]* (Pavić 29a); *Moxebiti daje oni goruchi, i nedogorujuchi germ?* (Pavić 64a); *[...] poragjajufe stabla, plod xivota donofecha.* (Pavić 67a); *[...] ricsi S. Pisma, govorecheg.* (Pavić 44b); *[...] jedan zvonechi glas [...]* (Pavić 99b); *Promotrivsi ja Sinove Jakovljeve ù AEgyptat igjuche [...]* (Pavić 112b).

Iz primjera je zamjetno da je u atributnoj funkciji ovjeren samo aktivni particip prezenta te da pretežito prevlada uporaba određenoga lika participa koji stoji u atributnoj funkciji.

Drugi je podtip determinativnoga participa *situacijski determinator objekta* koji, za razliku od atributivnoga participa, može stajati samo u akuzativu, no također ima funkciju atributne dopune. Pojedini ga autori smatraju *predikatnim* jer ima funkciju nadopune predikata dok ga drugi smatraju situacijskim determinatorom objekta jer se sintaktički veže uz objekt (Vrtič 2009: 370). Ovdje se slijedi već navedeno mišljenje Jasmine Grković-Mejdžor da je riječ o participu koji pobliže označava imensku riječ (u ovome slučaju objekt u rečenici) te samo putem nje ostvaruje odnos s predikatom (Grković-Mejdžor 2007: 233–236). Takav particip dolazi uz glagole osjećanja (*vidjeti, čuti, slušati*), semantički mu je ekvivalent izrična rečenica s veznicima *kako, da* ili *gdje*, a može se preoblikovati i u odnosnu rečenicu (Vrtič 2009: 371).

Particip u funkciji situacijskoga determinatora objekta u odnosu na particip u atributnoj službi nije dobro potvrđen, a pronađeni primjeri pokazuju da se objekt najčešće odvaja od participa koji prema njemu djeluje kao situacijski determinator i pritom se najčešće nalazi u postponiranom odnosu na

objekt. U *Predikama* ovaj particip dolazi uz glagole *vidjeti*, *(pro)motriti*, *čuti*, *ugledati*, koji zahtijevaju objekt, pa tako i particip, u akuzativu:

Viditi slavu Boxju, i Ifusa obdesnu Oca nebeskoga stoječeg, i fva zajedno uzamfsi, neche drugo rechi [...] (Pavić 4a);

Cfujem Jeremiu Proroka, vapiucheg: Ja vidim upaljen lonac, [...] (Pavić 111a);

On ugledavfsi kod febe oko pet hiljadah ljudi, koiga pripovidajučeg sluffafse [...] (Pavić 128a);

Zato ugledavfsi ti firomaha prid tvoi vrati, jali na fokaku fidečeg, ah! (Pavić 130a);

Ispifuje Amos Prorok daje vidio Gospodina stoječeg na jednomu duvaru [...] (Pavić 113b).

Navedeni primjeri potvrđuju da su participi u funkciji situacijske determinacije objekta uvedeni tzv. *verba sentiendi* (kojima se izriče neposredno zamjećivanje), svi se nalaze u akuzativu i sintaktički su vezani uz objekt što ih razlikuje od participa u atributnoj funkciji s kojim se, zbog srodne determinativne prirode, može poistovjetiti u klasifikaciji.

5.3.1.4. Supstantivizirani particip

Treći je po brojnosti potvrđen *supstantivizirani particip*. Ovaj je particip dobro zastupljen u korpusu, a dolazi prema latinskom supstantiviziranom participu. Ivana Eterović i Jozo Vela ističu kako je njegova osnovna karakteristika uporaba poput prave imenice koja može vršiti različitu sintaktičku službu (Eterović – Vela 2013: 4). Ova je funkcija participa potvrđena i u crkvenoslavenskom jeziku (Damjanović 2005: 157)²⁶ te u starijoj hrvatskoj lekcionarskoj tradiciji, protestantskim svetopisamskim prijevodima iz 16. st., Kožičićevu *Misalu hruackom* i drugim hrvatskoglagoljskim tiskanim misalima

²⁶ Stjepan Damjanović (2005) ga naziva *poimeničeni particip*.

15. i 16. st. (Eterović – Vela 2013: 4; Eterović 2014), Kašićevu prijevodu Svetoga pisma, budimskim lekcionarima iz 18. st. (Kesićevu, Pavićevu i Lanosovićevu lekcionaru) te u Katančićevu svetopisamskom prijevodu iz 19. st. (Vrtič 2009: 368).

Pavić u *Predikama* upotrebljava sklonjivi određeni lik aktivnoga participa prezenta u funkciji supstantiviziranoga participa čime zamjenjuje odnosne rečenice, a ista se participska funkcija pojavljuje u nekoliko sintaktičkih službi u rečenici:

a) služba objekta

Obrativsibofe ja od recsenoga utvorenoga Boga k – pravomu Bogu, Nafsemu Saranitelju Isukerstu, vidim bistro fva okoloftojecha oko ljubavi. (Pavić 2a);

Unifsavffi Kralj k fvatovom, motraffe fvekolike kod terpeze fideche, [...] (Pavić 53a);

Razumifte i Mater, koja csiftochu ljubavi profechim udiljuje. (Pavić 78a);

Tko ucfini miloferdie prama terpechima, [...] (Pavić 33b);

Dignu dakle Ssavao xivot ftipanu S. nemilie nego fvi oftali, i poterga iz broja xivuchi, alli nedixe moguchstva Bogu, niti fater veliki broi virujuchi, [...] (Pavić 98b);

Jedan Kralj bacivfsi od sebe dragi kamen, rekne fvima okolo ftoechim: [...] (Pavić 105b);

Imade niko ftaklo tako Majftorski ucfinito, da gledajuchim kroz njega, ftvari premako ù febi malene, toliko velike prikazuje [...] (Pavić 107b).

b) služba subjekta

[...] à moguchi ovog fvita nesrichnu ofjudu na vikovicsnje izgubljenje oche valjati cfuti. (Pavić 60a);

c) služba predikata

Koifu na fvitu moguchi, dobrostvise zovu. (Pavić 28a);

[...] buduchi vi moguchi nas pomochi [...] (Pavić 31b);

d) služba atributa

[...] pak da jedan od gledajuchih razmotrivffiu, izvadi macs [...] (Pavić 66a);

[...] cfuofam recse, glas govorecheg, i ovi ifti glas ucfinime upafti [...] (Pavić 105a).

Zabilježeni primjeri supstantiviziranoga participa dolaze najčešće u sintaktičkoj funkciji objekta u kojoj je najočitija imenska uloga participa pri čemu se particip nalazi u različitim padežima ovisno o glagolskoj rekciji. Rijetko su potvrđene službe predikata i subjekta supstantiviziranoga participa, dok je nešto više primjera potvrđenih u službi atributa.

5.3.1.5. Apsolutne participske konstrukcije

Apsolutne participske konstrukcije važna su sintaktička značajka za utvrđivanje utjecaja latinskoga jezika (Eterović – Vela 2013: 16). Apsolutne se konstrukcije pojavljuju najčešće u tekstovima prevedenima s grčkoga i latinskoga jezika te oblikom i značenjem odgovaraju grčkom genitivu apsolutnom i latinskom ablativu apsolutnom. Dativ apsolutni češći je u tekstovima prevedenima s grčkoga jezika, a u prijevodima s latinskoga jezika češće se rabi instrumental apsolutni (Eterović – Vela 2013: 16). *Apsolutni se nominativ* koristi u hrvatskim svetopisamskim prijevodima kao rješenje latinskoga ablativa apsolutnoga te kao takav nije sintaktički kalk, nego

adaptirana latinska konstrukcija ablativ apsolutni²⁷ (latinska konstrukcija zamijenjena hrvatskom) koja se sastoji od participa prezenta aktivnoga ili participa preterita aktivnog I. u nominativu i imena u nominativu pri čemu vršitelj radnje participa nije istovjetan vršitelju radnje glavnoga glagola (Vrtič 2009: 375; 2010: 38–39).

U *Predikama* nisu pronađeni primjeri dativa apsolutnoga i instrumentala apsolutnoga, a ne obiluju ni primjeri apsolutnoga nominativa. Točnije, potvrđeno je svega desetak primjera ove kategorije što može biti pokazatelj izrazite knjiške tradicije²⁸ apsolutnoga nominativa. Znajući da su *Predike* namijenjene propovijedanju, odnosno govorenju, ne čudi što je ova konstrukcija iznimno rijetka. Potvrđeno je nešto više primjera u kojima aktivni particip preterita I. dolazi u funkciji apsolutnoga nominativa, a ima i nešto potvrda aktivnoga participa prezenta u istoj funkciji pri čemu je ime u nominativu redovito osobna zamjenica. Pavić upotrebljava apsolutni nominativ u adverbijalnom značenju, odnosno u funkciji izražavanja okolnosti vršenja radnje:

a) vremensko priložno značenje

Megjuto stigavffi oni k-zlatnima vratama Cerkvenima, vapiasse niki siromaffak i potribit cfovik [...] (Pavić 2a);

Povrativffiše on iz daleka Vilaeta pristupi k-njemu prvi gov. [...] (Pavić 54a);

Upitavffi ja Gospu, po koi nacfin valjda Ifusa traxiti, ukazujemi texak, i krixevan put [...] (Pavić 69a);

Govorechi ja od ljubavi i dobrocfinstva nassęga Spafitelja, dolazimi na pamet [...] (Pavić 123a);

²⁷ Darija Gabrić-Bagarić ističe konstrukciju s participom koja se izravno oslanja na latinski ablativ apsolutni kao značajku jezika pisaca 18. stoljeća, a u jeziku franjevačkih pisaca prati se od Bandulavića (Gabrić-Bagarić 2007: 140).

²⁸ O nepotvrđenosti rješavanja latinskoga ablativa apsolutnoga participom u organskim idiomima pisala je Darija Gabrić-Bagarić (2002).

Razumivsi mi recsene dvi Matere naroda cfovicfanskoga; Evu [...] i B. D. Mariu kano milofstivu Mater naffu, naddodajem jofs i ovo [...] (Pavić 103b);

b) uzročno priložno značenje

Lazar biaffe veoma ubog, i firomafak, pak jofs slabia zaktivaffe imati, to jeft: mervice, kojeno padau s-terpeze onoga bogatca, buduchi on jedino za uxivanjem vikovicsnjim leptiaffe. (Pavić 89a);

Ja virujem da Josip mogaffe fvoju rodbinu podariti, buduchi on Vladaocem pervim do Kralja u AEgyptu biaffe [...] (Pavić 108b).

U pregledanome su korpusu najbrojniji primjeri apsolutnoga nominativa u funkciji vremenske rečenice, a slabije su potvrđeni primjeri apsolutnoga nominativa, koji je semantički ekvivalentan uzročnoj rečenici.

Budući da je žanrovski riječ o homiletičkom djelu koje čuva pojedine crkvenoslavenske jezične obrasce, ne začuđuje potvrđena hipertrofirana uporaba participa. Kao što je to već spomenuto, u dostupnoj je literaturi ova značajka definirana i kao manira franjevačke koine 18. st. Potvrđeni su participi u različitim sintaktičkim funkcijama čime Pavić ostaje vezan uz višestoljetnu hrvatsku i latinsku pisanu tradiciju. Korištenjem su se (ne)deklinabilnih participskih konstrukcija izražavali različiti sintaktički odnosi u rečenici te se pogodovalo jezičnoj ekonomiji izraza. Unatoč hipertrofiranoj uporabi participa, Pavić rabi i mnoštvo odnosnih rečenica, osobito u atributivnoj funkciji, o čemu će biti riječi u sljedećem poglavlju.

Zaključno se može reći da Pavić particip upotrebljava u njegovim objema najčešćim službama – atributnoj i priložnoj, pri čemu se priložna funkcija ističe kao dominantna u Pavićevoj rečenici. S obzirom na postupnu transformaciju participa u (staro)hrvatskome jeziku i na postupak departicijalizacije, u Pavićevim je *Predikama* iz 18. st. očekivana pretežita priložna funkcija participa.

5.3.2. Izricanje atributa i kategorije posvojnosti

Kada su u pitanju mogućnosti izricanja atributa i načini izricanja kategorije posvojnosti, Pavić se pokazao kao iznimno dobar poznavatelj mogućnosti hrvatskoga jezika.

Po obilnosti potvrđenih primjera očito je da se Pavić nešto češće odlučivao za *postponirane sročne pridjevske attribute*, što je očekivano u skladu s književnom (usp. Pranjković 2000) i gramatičarskom tradicijom bosanskih franjevaca (usp. Vlastelić 2012):

razsfirivanje ljudsko, duffa cfovicfanska, ocfima ljudskima (Pavić 8a); *Otac nebeski* (Pavić 19a); *radoft vikovicsnja* (Pavić 21a); *ognja paklenoga* (Pavić 28a); *propaft vikovicsnju* (Pavić 52a); *dan fudnji, Narod cfovicfanski* (Pavić 55a); *priliki i verfti cfovicjsjoi* (Pavić 81a); *skruffenoft fercfanu* (Pavić 96a); *Bog fvemoguchi* (Pavić 132a); *sluga pakleni* (Pavić 15b); *Otac duhovni* (Pavić 41b); *griha iftocsnoga* (Pavić 59b); *otrove paklene* (Pavić 62b); *ferce junacsko* (Pavić 97b).

Najveći je broj primjera sa sročnim atributom u postpoziciji, a nerijetki su i primjeri s atributom u antepoziciji u odnosu na imenicu na koju se odnose pri čemu se uz jednu imenicu najčešće nalaze po dva atributa:

Smifsnu ftvar, fpomenuti Marcion (Pavić 1a); *dobar dan* (Pavić 14a); *milostivi Bog* (Pavić 17a); *jedno otrovno more* (Pavić 29a); *ifto bodljivo ternje, probitacsanii plod* (Pavić 89a); *mlitavi kerftjani* (Pavić 107a); *razumnomu, alli veoma ponofitomu cfoviku* (Pavić 35b); *cfudnovatu mudroft, maljarska vifstina, lip Zlatan okvir* (Pavić 50b); *vlastito duffevno Spafenje* (Pavić 77b); *fvomu ispraznomu plodu* (Pavić 107b).

Brojčanom usporedbom postponiranih i anteponiranih sročnih atributa zaključuje se kako Pavić nešto češće rabi postponirane sročne attribute u sintagmama koje pripadaju biblijskome diskursu. Očekivano je ovakvo stanje koje se može usporediti i s današnjim sakralnim stilom hrvatskoga jezika u

kojemu se, zbog vjerodostojnosti Riječi Svetoga pisma, pojedine sintagme doslovno prevode s latinskoga jezika i takvima se čuvaju do danas (poznato je da su u latinskim predlošcima Svetoga pisma, a u skladu s latinskim jezikom atributi stajali iza imenske riječi na koju su se odnosili). Gotovo podjednaka uporaba postponiranih i anteponiranih atributa u rečenici ide u korist položaju koji je prirodniji u hrvatskom standardnom jeziku.

Sročni se atributi također često pronalaze i unutar imeničkoga atributa, pa je na taj način imenica dvostruko atribuirana:

Xalosni zuk jednae trubljae (Pavić 38a); *svakolika uda mojega tila* (Pavić 46a); *uzrok tolikog uzapiranja njegovoga* (Pavić 73a); *Mesftar nepriateljskae ljubavi* (Pavić 75b).

Puno je također primjera u kojima su jedni atributi u antepoziciji, a drugi u postpoziciji prema imenici u tzv. *poliatributnim nominalnim sintagmama*²⁹:

ifta pravica vikovicsnja, mlagjemu bratu njegovomu (Pavić 15a); *virne, i neharne sluge Evangjelske* (Pavić 54a); *nemiloi zvirini prilicsni* (Pavić 101a); *jedno stablo maslinsko* (Pavić 10b); *fva filla paklena* (Pavić 71b); *Najbolji dar novogodifsnji* (Pavić 89b); *nafs narod Kestianski* (Pavić 131b).

Osobito je često izricanje atributa *prijedložnim izrazima*. Riječ je najčešće o uporabi prijedloga *od* uz genitiv te o prijedlozima *s*, *u*, *za*. O specifičnoj i neobičnoj uporabi prijedloga pisao je Pranjković u analizama jezika bosanskih franjevaca te osobito ističe uporabu prijedloga *od* što tumači stranim talijanskim utjecajem (2000: 125). Neki od potvrđenih primjera:

cfini uspomenu od posvetilifsta (Pavić 2a); *sprave od mirifa* (Pavić 11a); *pomoch ù novci* (Pavić 17a); *mifto od pogubljenja* (Pavić 45a); *nacfin za*

²⁹ Ivo Pranjković naziv 'poliatributne nominalne sintagme' objašnjava kao sintagme u kojima jedni značenjski tipovi atributa prethode imenici, a drugi dolaze u postpoziciji (Pranjković 2000: 35; 57).

obogatit (Pavić 118a); *Kruh s Neba* (Pavić 44b); *Mater od milostih* (Pavić 84b); *vrime od xetve* (Pavić 104b); *Otac od xivljenja* (Pavić 114b).

Atributne su rečenice također veoma česte, a kao vezničko sredstvo učestalo dolazi relativna zamjenica *koji* te ponekad veznik *da*. Lana Hudeček ističe kako se relativnom zamjenicom *koji* izriče najveći stupanj određenosti (Hudeček 2006: 214).³⁰

Promislimo jednog lakomca, koi dan i noch neimade mira [...] (Pavić 13a);

[...] fmutichefe ugledavffi oni Krix, koinoje sftit od spafenja bio [...] (Pavić 52a);

Veomafe dakle varaju Kerftiani, koi hotiuchi Bogoljubno xiviti, i priliku Boxju ù sebi brez griha facsuvati, od ljudih neche dafè sklone? (Pavić 120a);

Perva jeste, da na fvitu neimade nikakvo ftvorenje velikog imena [...] Druga pak jeste ova, da famo kripofst velikog cfini cfovika. (Pavić 4b);

[...] tako vazda manjka raskofsje fvitovnje onima, koifu za njime polepni. (Pavić 110b).

Usko vezano uz atribuciju u radu se promatra i koncept posvojnosti. Kako navodi Branko Kuna, posvojnost je općeprihvaćena kao koncept, a ne kao lingvistička (gramatikalizirana) konstrukcija te kao takva predstavlja složen izvanjezični fenomen (Kuna 2003: 157). Heterogenom području posvojnosti Krešimir Mićanović pristupa razmatrajući nekoliko komponenata koje uvjetuju njezinu heterogenost. Određene su tipologizacije posvojnosti samo pokušale uvesti red u složeno polje posvojnosti čiju složenost uvjetuje povezanost s trima kategorijama: gramatičkom, tekstnom i pragmatičkom. Na gramatičkoj je razini

³⁰ Zanimljivo je objašnjenje zašto se zamjenica *koji* najčešće koristi. Objasnila je to Lana Hudeček parafrazirajući Snježanu Kordić (1996: 89): *koji* je jedina pridjevna zamjenica koja ima samo značenje poistovjećivanja, dok druge pridjevne zamjenice imaju još neko dodatno značenje (Hudeček 2006: 214).

poteškoća u odvajanju posvojnoga od neposvojnoga značenja, na tekstnoj je razini važno uvidjeti ima li posvojna konstrukcija još koje dopunsko značenje osim posvojnosti, a na pragmatičkoj razini pak postoji mogućnost izbora tamo gdje ne postoji gramatička obveznost (Mićanović 2001: 188).

Zbog različitih sintaktičkih i semantičkih mogućnosti izricanja promatrat će se *atributna posvojnost* – gramatikalizirani odnos u imeničkoj sintagmi u kojemu posjedovatelj ima atributnu ulogu, dok se *predikatna posvojnost*³¹ (izrečena glagolskim elementom) neće osobito isticati.³²

U radu su analizirani i načini izricanja kategorije posvojnosti pri čemu je utvrđeno da se ona najčešće izriče *imenskim atributom* u postpoziciji, a neovisno o posjedovatelju i posjedovaniku s obzirom na kategoriju živosti čija posvojnost može biti otuđiva i neotuđiva³³:

a) besprijedložnim posvojnim genitivom, u najvećem broju primjera postponiranim, za neživoga posjedovatelja pri čemu je posjedovatelj najčešće

³¹ Nazivi *atributna posvojnost* i *predikatna posvojnost* preuzeti su iz rada Branka Kune (2003).

³² U vezi s konstrukcijama posvojnosti Krešimir Mićanović ističe: „Sa sintaktičkoga gledišta posvojnost je odnos koji se uspostavlja između nominalnih iskaza, a nije posredovan glagolom. Razlikuju se dvije prototipne konstrukcije: prva je 'implicitna konstrukcija' jer odnos između dvaju nominala nije označen formalnim sredstvima, a druga je 'eksplicitna' jer je odnos između dvaju nominala posredovan glagolom“ (Mićanović 2001: 175).

³³ Lana Hudeček, pišući o posvojnomo odnosu, koristi termine *posjedovatelj* (subjekt posjedovanja) i *posjedovanik* (objekt posjedovanja). Tijesno s tim kategorijama povezana je i kategorija živosti pa autorica navodi kako i živo i neživo može biti subjektom relacijskoga posjedovanja pri čemu treba razlikovati odnose otuđive i neotuđive posvojnosti. Osnovni su odnosi neotuđive posvojnosti odnos dijela i cjeline (za živoga i neživoga posjedovatelja), fizički dijelovi (za neživoga posjedovatelja) i dijelovi tijela (za živoga posjedovatelja) te rodbinski i širi spektar odnosa za živoga posjedovatelja. Otuđiva posvojnost karakteristična je čovjeku kao posjedovatelju te uključuje odnose vlasništva, rodbinske i šire društvene odnose te odnos dijela i cjeline koji može uključiti i neživoga posjedovatelja (Hudeček 2006: 11–20).

Razliku između subjekta (*posjednik – posesor*) i objekta posjedovanja (*posjedovano – posesum*) čini i Branko Kuna te na taj način upućuje na razliku subjekta i objekta kao sastavnica gramatičkoga rečeničnoga ustrojstva i odnosa koji se prepoznaju u posvojnosti kao izvanjezičnoj kategoriji. Kuna ističe da je takvu razliku činio još i Adolf Veber Tkalčević 1859. godine odlučivši se za nazive *posjedovnik* i *posjedovana stvar* dok su se kasniji gramatičari odrekli tih naziva te su općenito pisali o različitim načinima izricanja posvojnosti (Kuna 1999: 34–35). Istu terminologiju koristi i Krešimir Mićanović (2001).

što apstraktno ili označeno apelativom, a najmanji je broj primjera kojima se izriče živi posjedovatelj označen osobnim imenom:

terk zvizdah (Pavić 3a); *svitloft ljubavi* (Pavić 6a); *planine pravednosti* (Pavić 12a); *poglavica fvita* (Pavić 14a); *Kraljestvo Oca* (Pavić 18a); *Knjiga kraljevah* (Pavić 23a); *fud vojacski Poglavarah* (Pavić 59a); *xene brata tvoga* (Pavić 76a); *lipota duffae* (Pavić 81a); *Sinovi S. Franceska* (Pavić 16b); *narav pasah* (Pavić 59b); *oblak Blaxene Divicae Mariae* (Pavić 69b); *ucsenik ljubavi, i milofti* (Pavić 80b); *dervo krixa* (Pavić 103b).

Posvojnim se genitivom u navedenim primjerima izrazila pripadnost po vlasništvu, kao najjednostavnijim i temeljnim slučajem izricanja posvojnosti imeničkim atributom u genitivu, te pripadnost po rodbinskom odnosu (usp. Vlastelić 2012).

Važno je napomenuti da vrlo često u konstrukciji s imenskim atributom dolazi i pridjevski atribut koji još preciznije označuje imenicu:

cfudnovato ponixenstvo nafseg Spafitelja (Pavić 85a); *raskofsja ovoga fvita* (Pavić 112a); *Druga vlastitofst naravnae Dugae* (Pavić 72b); *plod zabranitog ftabla* (Pavić 103b).

b) posvojnim genitivom s prijedlogom *od*³⁴ u postpoziciji češće se izriče pripadanje neživom³⁵ posjedovatelju:

³⁴ Pišući o posvojnim genitivnim prijedložnim sintagmama, Branko Kuna (1999) navodi da se u hrvatskim gramatikama ističu dva prijedložno-padežna izraza u funkciji posvojnosti, a to su: *od + G* i *u + G*. Oba su prijedloga s genitivom jer je taj oblik uvjetovan „povezanošću dviju pojava po nekom odnosu, a kako posvojnost predstavlja najneposredniji odnos dviju imenskih riječi, stoga i ne čudi što se u većini indoeuropskih jezika ona iskazuje genitivom“ (1999: 36). Prijedlog *u* ima primarno prostorno značenje, pa veza *u + G*, po mišljenju nekih gramatičara, može zamijeniti vezu *kod + G* i smatrana je priložnom oznakom mjesta, neki je smatraju posjednikom u odnosu posjedovanja, a neki prihvaćaju oba rješenja iako ponekad mogu dovesti do semantičke nepreciznosti (ista se rješava u kontekstu) (Kuna 1999: 37–40).

³⁵ Češće pripadanje neživom posjedovatelju prijedložno-padežnom vezom *od + G* potvrđenom u Pavićevim *Predikama* podupire i analiza Branka Kune koja je dokazala da se ovom vezom izražava posvojnost

ljubav od febe (Pavić 1a); *priliku od stabla fmokvenoga* (Pavić 20a); *Knjixici od naslidovanja Ifukerstovog* (Pavić 37a); *put od Spasjenja* (Pavić 68a); *stabla od ovoga slavnoga Bratinstva* (Pavić 10b); *Gospodar od onae stvari* (Pavić 13b); ponešto je i primjera kojima se izriče pripadanje živom posjedovatelju označenim osobnim imenom:

Tertullian od nikoga Marciona (Pavić 1a); *S. Pismo od Amana* (Pavić 10a); *Ifus glava od svete Cerkve* (Pavić 121b).

Genitiv s prijedlogom *od* u funkciji izricanja posvojnosti pučka je i knjiška prevedenica, a u bosanskih je franjevacu mnogo češći besprijedložni genitiv u posvojnoj funkciji (Hudeček 2006: 68–71), što je potvrđeno i ovom analizom.

c) izricanje posvojnosti genitivom osobnih zamjenica, kao odraz staroslavenskoga jezičnoga utjecaja, ali i jezika dalmatinskih i dubrovačkih pisaca (Pranjković 2008: 22) u potpunosti je funkcioniralo do pojave posvojnih zamjenica pri čemu se zamjenica *njezin* posljednja pojavljuje, odnosno tek od polovice 18. stoljeća (Hudeček 2006: 95).

Analizom *Predika* potvrđen je samo jedan primjer izricanja pripadanja genitivom osobne zamjenice, očekivano, ženskomu rodu za 3. lice jednice: *njae pofallenje* (Pavić 5a).

Važno je istaknuti da je Pavić već poznavao i posvojnu zamjenicu *njezin*, pa se tako nalazi i sljedeća potvrda: *vertao njezin* (Pavić 97a).

ako je posjedovatelj konkretan i neživ dok bi isti izraz za živoga posjedovatelja bio izrazito obilježen jer je normativno nedopušten (Kuna 1999: 41–43).

U Pavića su potvrđene i posvojne zamjenice za 1. lice jednine (moj), sva lica množine (naš, vaš, njihov), a 3. lice jednine (njegov) brojem potvrda najčešće je upotrebljena posvojna zamjenica.³⁶

U prilog ovakvom stanju ide i navod Lane Hudeček o stabilnoj uporabi posvojne zamjenice *njegov* u analiziranim djelima bosanskih franjevac 17. i 18. st. (Hudeček 2006: 118).

Pronađen je i poneki primjer genitiva odnosno zamjenice *koji* te jedan primjer dativa osobne zamjenice 3. l. jd. za mušku osobu kojom se izriče neotuđiva posvojnost, odnosno rodbinski odnos živoga posjedovatelja:

Kraljich, kojega Sin bolovaffe [...] (Pavić 16a);

[...] jaganjac Boxji, kojega Kerv Ocu Nebeskomu bi prikazana [...] (Pavić 86b);

[...] zarucnicu za Sina mu izbere. (Pavić 78a).

Moglo bi se reći da se genitiv odnosno zamjenice *koji* u ovim primjerima našao umjesto zamjenice *čiji*. To ne treba čuditi s obzirom da *čiji* nije bila frekventna zamjenica što je išlo u korist zamjenici *koji* – njome se izražavala veća određenost, pa se, analogno tome, njome mogla izraziti veća prisnost u prikazanom odnosu.

Lana Hudeček (2006) potvrđuje rijetkost uporabe *posvojnoga dativa*³⁷ u odnosu na posvojni genitiv, posvojne zamjenice i posvojne pridjeve u djelima bosanskih franjevac, a kada se upotrebljava, ima empatijski učinak, tj.

³⁶ Ne čudi što se posvojna zamjenica *njegov* upotrebljavala prije svih ostalih lica posvojnih zamjenica jer je poznato kolika je brojčana prevlast muških osoba u odnosu na ženske u liturgijskim, a i ostalim tekstovima (Hudeček 2006: 142). Ista je situacija i u *Predikama* fra Emerika Pavića.

³⁷ Branko Kuna posvojni dativ smješta na granicu atributne i predikatne posvojnosti te ga promatra kao posebnu vrstu posvojnosti – vanjsku posvojnost. Veza posjedovatelj i posjedovanoga može se pretpostaviti i preko glagola (što je slično predikatnoj posvojnosti), ali nije eksplicitno izražena kao u predikatnoj (što je slično atributnoj posvojnosti). Osim toga, smatra Kuna, posvojni je dativ uzdignut na razinu člana temeljnoga rečeničnoga ustrojstva (neizravnoga objekta) (Kuna 2003:170).

„govornikova identifikacija s posjedovateljem u daleko je većoj mjeri nego u ostalim sredstvima za izricanje posvojnosti“ (Hudeček 2006: 231) i njime se izriče neotuđiva posvojnost (najčešće rodbinski ili koji drugi socijalni odnos).

Zasigurno je u primjeru *zarucnicu za Sina mu izbere* umjesto posvojnoga dativa *mu* mogla doći i posvojna zamjenica *njegov(oga)*. Ne može se sa sigurnošću utvrditi u koje je svrhe Pavić iskoristio ovaj jedini primjer posvojnoga dativa, ali činjenica što je ovo jedini primjer ne umanjuje priznanje Paviću da je poznavao ovu uporabu dativa u hrvatskom jeziku kao mogućnost izricanja posvojnosti, čime se (ponovno) potvrđuje njegovo vrsno poznavanje mogućnosti hrvatskoga jezika te iznimno stilsko umijeće.

Nezanemariva je i kategorija posvojnosti izrečena *sročnim atributima* i to:
a) posvojnim pridjevima:

prilici Luciferovoi (Pavić 6a); *priliku Ifusovu* (Pavić 7a); *priliku Cefarovu* (Pavić 28a); *nofechstva Gofpinog* (Pavić 92a); *poniznost Luciferovu* (Pavić 18b); *šagrišsenja Adamovoga* (Pavić 19b); *bok Spafiteljov* (Pavić 63b); *vrime Noevo* (Pavić 72b); *ljubav Ivanova* (Pavić 81b).

Navedeni primjeri potvrđuju prevladavanje posvojnih pridjeva u izricanju posvojnosti kada se živi posjedovatelj označuje osobnim imenom što je karakteristično za pisani izričaj bosanskih franjevac (Hudeček 2006: 51).

b) posvojnim i povratno-posvojnim zamjenicama:

naffemu Spafitelju, *naffe iskernje*, *divicsanftva njeogovoga* (Pavić 3a); *kandila njezina vatrena* (Pavić 5a); *mojeg govorenja*, *šacšuvati švoje blago* (Pavić 13a); *njegova zarucnica* (Pavić 50a); *vaffe šerce* (Pavić 71a); *odredi vlastite ranne švoje* (Pavić 16b); *slugama njegovima* (Pavić 89b); *rahnu dušše nafsae* (Pavić 113b).

c) odnosnim pridjevima kojima se također može izraziti posvojnost:³⁸

sluxbu Boxju (Pavić 2a); *opacfinofti ljudskae* (Pavić 26a); *cfeljusti nepriateljske* (Pavić 49a); *slipochu cfovicfansku* (Pavić 69a); *cfeljusti lavske i vucfije* (Pavić 96b); *vladae Turskae* (Pavić 131b).

Navedeni primjeri pokazuju kako odnosni pridjevi izriču posvojnost kada označavaju da nešto pripada mnoštvu ili individualiziranom posjedovatelju (Hudeček 2006: 24). Krešimir Mićanović napominje da značenje sufiksa ovisi o tvorbenoj osnovi kojoj se dodaje što će nam pomoći odrediti tip posvojnosti, naravno, u nekim je primjerima za identifikaciju potreban izvanjezični kontekst (Mićanović 2000: 16). U navedenim su primjerima sufiksi dodani osnovama koje u većini slučajeva znače mnoštvo, opću imenicu, pripadanje određenoj vrsti. Iz posvojnih se odnosa uočava pretežito neotuđivo pripadanje živom posjedovatelju (dio osobnosti, dio tijela).

5.3.3. Uporaba posvojne zamjenice umjesto povratno-posvojne za izricanje pripadanja

Već je u poglavlju o načinima izricanja posvojnosti bilo govora o uporabi posvojnih zamjenica, ali važno je istaknuti kako je njihova uporaba nerijetko išla nauštrb povratno-posvojnih zamjenica kada se izricala pripadnost rečeničnom subjektu. Prekomjernu uporabu posvojnih zamjenica u odnosu na povratno-posvojne zamjenice za izricanje pripadnosti poznaju dalmatinski i dubrovački pisci pa tako i bosanski franjevci, ali neki autori još uvijek sa sigurnošću ne mogu reći je li ova uporaba posljedica prevođenja ili prodora govorne crte (Gabrić-Bagarić 2002: 70). Zasiurno je ovo karakteristika cjelokupne nabožne

³⁸ Jedna je mogućnost koja se nerijetko izostavlja u nabranju konstrukcija za izricanje posvojnosti i uporaba odnosnoga pridjeva, što je i potvrđeno u našim ranim pisanim radovima, ponajprije „kada takvi pridjevi označuju da što pripada etnosu, ljudskome mnoštvu (*turska vojska*), pa čak i posve individualiziranomu posjedovatelju u primjerima *Božje zapovijedi*, *Božje stado*, *Božji hram*, *hram Gospodnji*“ (Hudeček 2006: 24).

književnosti. Hudeček navodi kako su gotovo svi bosanski franjevci 17. i 18. st. za izricanje pripadanja subjektu 1. i 2. lica upotrebljavali posvojnu zamjenicu, dok se pripadnost 3. licu redovito izricala povratno-posvojnomo zamjenicom (2006: 177) što potvrđuju i pronađeni primjeri u analiziranim propovijedima:

Promotrimo trechega, koino fve vrime provodi za mochi opaku i bludnu xelju fvoju ovdi, jali ondi ispuniti [...] (Pavić 13a);

Tko znade dafam ja moga iskernjega prid drugim ofvadio [...] (Pavić 56a);

Podigni ocsi tvoje [...] (Pavić 132a);

[...] kada on protivnike fvog Kralja [...] iftira. (Pavić 5b);

Pruxajmo dakle csefto s-Tomom ruku nafsu [...] (Pavić 68b);

[...] s-kojomchete vi fve vaffe protivnike, kano oni Farauna, frichno nadvladati (Pavić 24b).

Pavić povratno-posvojnu zamjenicu upotrebljava kada izriče pripadanje 3. licu, dok za 1. i 2. lice koristi posvojnu zamjenicu. Razlog tomu može biti što se posvojnomo zamjenicama može izraziti veća suživljenost i bliskost s apeliranim sugovornikom, a ovom je značajkom Pavić pokazao još jedan znak bliskosti s bosanskom franjevačkom koine.

5.3.4. Uporaba množine zamjenica srednjega roda umjesto jednine

Velik broj autora za ovu značajku smatra da je u pisane tekstove ušla pod utjecajem latinskoga jezika, a karakteristična je cjelokupnoj nabožnoj književnosti – kako franjevačkoj, tako i dubrovačko-dalmatinskoj (Gabrić-Bagarić 2002: 69; 2007: 140). Uporabe množine zamjenica srednjega roda umjesto jednine ima u svih pisaca 17. i 18. st., a nije strana ni u 19. st. (Pranjkočić 2008: 22) te se u potpunosti podudara s gramatičkim opisima istoga vremena (Gabrić-Bagarić 2003: 84).

Emerik Pavić u *Predikama* najčešće upotrebljava množinu zamjenica *ovo* i *ono* te zamjenice *sve*:

[...] i *famo* da kod Boga traxi ona, koja na *fvitu* nigda *nachi nemoxe*. (Pavić 31a);

Razumivffi ova recseni sluga, *prominjuje fvoje obechanje* [...] (Pavić 100a);

[...] za *uzderxati* moje *obechanje ostavljam fva* na *stranu* [...] (Pavić 119b).

Uporabom ove jezične osobitosti Pavić ponovno pokazuje kako slijedi gramatičarske opise svoga vremena, a, u ovome slučaju, očit je i utjecaj latinskoga jezika na Pavićev pisani izraz.

5.3.5. Konstrukcije s infinitivom i izricanje namjere

Konstrukcija *za* + *infinitiv* u svôj se recentnoj literaturi, koja donosi jezične analize tekstova bosanskih franjevaca, i uopće pisaca 18. st., navodi kao najizrazitija značajka tipična za koine bosanskih franjevaca, ali i dalmatinskih pisaca 18. st. (Gabrić-Bagarić 2002: 69, 2007: 139). Istu je konstrukciju osobito izdvajao i Ivo Pranjković u analiziranim tekstovima franjevaca Bosne Srebrene (npr. u jeziku ljetopisa fra Bone Benića, Pavićeva suvremenika i subrata) (Pranjković 2000: 53, 2008: 21).

Očekivano je da i Pavić nerijetko upotrebljava konstrukciju *za* + *infinitiv* i to:

a) u najvećem broju primjera za izricanje *namjere*:

On za ucfiniti febe famog slavna, pogerdi fve ostale [...] (Pavić 8a);

[...] i *pucati oche, za uttirati strah* ù *narod cfovicsanski* [...] (Pavić 42a);

Za jofs bolje razumiti ovu *ftvar, ftavljamvam prid ocsi jednog obnevoljitog csovika* [...] (Pavić 96a);

[...] *da Ifus nie doffao za biti straffan, veche za pokazati miloft [...]* (Pavić 70b);

Za pomiritii, i izvesti iz zavade, Vladalac njiov zapovidiim [...] (Pavić 106b).

Pavić naime često upotrebljava i veznik *da* u uvođenju namjerne rečenice:
[...] *nisam ja doffao, da uzimam sftomi vi ochete da dadete, veche sam doffao da ja vama ono, sfto ja budem hottio, dadem [...]* (Pavić 81a);

[...] *rad toga pedipfaje cfovika, dase on poboljsa [...]* (Pavić 93b);

Sinovi Jakovljevi pogjoffe da nagju, i kupe xito [...] (Pavić 112b).

b) u atributnoj funkciji:

[...] *put za dochi ù Kraljestvo Nebesko [...]* (Pavić 76b).

Česte su infinitivne konstrukcije u rečenicama, osobito uz glagol *imati*³⁹ (u modalnom značenju) te neuobičajene uporabe uz glagol *činiti*:

[...] *kojenofe imade na ottaru prikazati*. (Pavić 2a);

[...] *koi imadde Ifukerfta izdati [...]* (Pavić 92a);

Pristojna, i pofaljenaje stvar podloxitife zakonu, kadafe tko imade podloxiti [...] (Pavić 101b);

[...] *devet hiljadah plemichah, Gospode i Officira ucfini posichi [...]* (Pavić 128b).

Primjeri pokazuju da Pavić iznimno često upotrebljava konstrukciju *za* + *infinitiv* te druge brojne raznovrsne infinitivne konstrukcije čime slijedi franjevačku koine kojoj je ovo jedna od najreprezentativnijih značajka. Pavić bez sumnje uspješno i funkcionalno rabi infinitivne konstrukcije u funkciji izricanja namjere, atribucije ili kao dopunu glagolima modalnoga značenja.

³⁹ U slavonskih se franjevaca infinitiv često pojavljuje kao dopuna glagolima nepotpuna značenja po uzoru na latinski jezik, a osobito je učestala infinitivna dopuna glagolu *imati* u značenju 'morati' (Despot 2005: 154–155).

5.3.6. Konstrukcija *činiti* + *A* + *infinitiv*

Uz uporabu infinitiva usko je povezana i navedena sljedeća konstrukcija. U spojevima u kojima glagol *činiti* zahtijeva objekt u akuzativu redovito se pojavljuje infinitiv kao sastavni dio konstrukcije, a prisutnost ove konstrukcije u franjevačkoj književnoj koine potvrđuju i Pranjkovićevi rezultati jezičnih analiza (2000; 2008), a Gabrić-Bagarić navodi kako je ova pojava bila ograničeno prisutna u cjelokupnom franjevačkom korpusu (2002: 69).

U Pavićevim se *Predikama*, očekivano, nalaze potvrde ove konstrukcije, ali u nevelikom broju primjera. Navode se neki od potvrđenih primjera:

[...] *ifto kamenje cfini omekffati* [...] (Pavić 58a);

Ona najtvergja cfini omekffati. (Pavić 104a);

[...] *fami febe oftalima cfine omerznuti.* (Pavić 4b);

[...] *da kripofna dillovanja cfine Ifusa iz nas fvitiife.* (Pavić 21b);

[...] *kako onima trima Kraljem cfini izachi fvitlechu zvizdu* [...] (Pavić 92b).

Pavić u *Predikama* pokazuje poznavanje konstrukcije *činiti* + *A* + *infinitiv* što nije neobično s obzirom na to da se prethodno utvrdila obilata uporaba infinitivnih konstrukcija među kojima je i ona uz glagol (*u*)*činiti*. U odnosu na pretežitu uporabu infinitivnih konstrukcija, ova koja se veže uz glagol *činiti* i imensku riječ u akuzativu nije obilato potvrđena, što je slučaj i u dalmatinskih franjevacu 18. st. (Gabrić-Bagarić 2007: 139).

5.3.7. Glagoli na kraju (su)rečenice

Rečenice u Pavićevim *Predikama* često završavaju ličnim glagolom, a s obzirom na to da je potvrđena i obilata uporaba infinitivnih konstrukcija, rečenice nerijetko završavaju neelidiranim infinitivima, što je zasigurno utjecaj latinskoga ali i njemačkoga jezika:

[...] tefskofi onima, na koima one na strafsnomu fudu imadu ispunjenje biti, onchebo po svoima ricsma proklete od pravednih razlucsiti, oddiliti, i u vikovicsnje muke poslati. (Pavić 37a–38a);

Zasftoti Bog produlji xivot, nego da ti u se dogjefs, dase za grihe pokajefs, i pokoru ucfinifs. (Pavić 57a);

[...] buduchi vi moguchi nas pomochi, i nafse muke olakffati, i nas u nafse blaxenstvo prie postaviti. (Pavić 31b);

[...] koife megju ovo malo izvagjeni naode, nemoguu drugo rechi, ni misliti, nego daje Kralj prama njima ocsinsku ljubav imao, premakofu oni pokaranje jednako s-ostalima zasluxili? (Pavić 94b).

Navedeni primjeri pokazuju samo neke (su)rečenice koje završavaju glagolom, što ličnim glagolima, što infinitivima, ali predstavljaju opću sliku Pavićevih rečenica s obzirom na to da većina često završava glagolima, a pozicioniranjem glagola na krajnje mjesto u rečenici osobito je naglašena izrečena radnja rečenice.

5.3.8. Raščlanjeni predikat⁴⁰

Iako potvrde raščlanjenoga (dekomponiranoga) predikata nisu osobito frekventne, važno je spomenuti da ih Pavić ponekad upotrebljava kako bi naglasio svaki pojedini sastavni dio koji nosi predikaciju rečenice:

Tebije Boxe jednako moguče ili s-malima, ili s-mlogima dati pomoch. (Pavić 34a);

[...] negder famo u koju kuchu unigje kogod, udiljfe ucsine pogovaranja. (Pavić 91a);

Naftojmo dakle pomoch cfiniti [...] (Pavić 33b);

⁴⁰ Suvremena literatura pod *rašćlanjenim predikatom* podrazumijeva onaj prošireni predikat koji je raščlanjen na perfirazni glagol i imenicu, koja je također obično glagolska i izvedena od samoznačnoga glagola (Silić–Pranjković 2005: 292).

[...] iz *koiziicheim* zatim *fud ucsiniti*. (Pavić 106b).

Važno je napomenuti da se Pavić u propovijedima koristi raščlanjenim predikatom najčešće onda kada je imenski dio predikata imenica *pomoć* i u takvim je sintagmama najčešće potvrđen: *pomoch dati* ili *pomoch cfiniti*. Zasiurno je to jedan od postupaka kojim se recipijentima osobito želi usmjeriti pažnja na svaku pojedinu sastavnicu raščlanjenoga glagola, dok se izvršenje radnje nerijetko izriče veoma frekventnim glagolom *činiti*.

5.3.9. Početak rečenica odnosnim zamjenicama

Pod utjecajem sintaktičkoga ustrojstva latinskoga jezika, na početku rečenica često dolaze odnosne zamjenice i/ili prilozi (Pranjkić 2000: 29).

Rečenice Pavićevih propovijedi često počinju odnosnim zamjenicama među kojima je najfrekventnija zamjenica *koji*, a zatim zamjenice *tko* i *što*. Učestalost odnosne zamjenice *koji* na početku (su)rečenica sukladna je već spomenutim atributnim rečenicama. Očito je da se zamjenicom *koji* može izraziti najveći stupanj određenosti. Pavić tako na prvo mjesto stavlja predmet govorenja te, moglo bi se reći, na neki način apelira i apostrofira čitatelja (slušatelja) koji u mnoštvu ostaje neidentificiran (neodređen), postaje neki *koji* ili *tko* te se, zahvaljujući propovijedi, treba prepoznati u mnoštvu *kojih* i prikloniti vjerskoj istini:

Tko ljubi *fvoga iskernjega, onajche od iftoga Boga odpoljubljen biti* [...] (Pavić 4a);

Oni, kojje kod Ifukerfta, i s-njime vecha, jalife k njemu priblixa, jurve nie opcheni cfovik [...] (Pavić 17a);

Koi oche zamnom pochi, nek nofi Krix fvoi [...] (Pavić 69a);

Koga pak ova nemoguu na ljubav nepriateljah prignuti, onai neka promisli vlastito duffevno Spasenje. (Pavić 77b);

Sfto razumivfsi, udilfe fabra ù pamet, promini misli, promini chud, promin odluku, i [...] obratife [...] (Pavić 99b).

Kao što je već rečeno, zamjenice *koji* i *tko* najfrekventnije su zamjenice koje se nalaze u raznim konstrukcijama na početku Pavićevih rečenica. Iz primjera je vidljivo da one uvode zavisne atributne i zavisne subjektne rečenice što ponovno upućuje na istu tendenciju – subjektivnim se i atributnim rečenicama apelira na samoga vjernika koji se u njima treba prepoznati ili se izričito usmjerava pažnja na predmet govora koji je u središtu. Osobito se to postiže isticanjem upravo tih dviju zavisnih rečenica u inverziji.

5.3.10. Izricanje agensa vezom *od + G + pasiv*

Riječ je o odlici karakterističnoj za bosansku franjevačku koine (Gabrić-Bagarić 2002: 69), a veoma je često potvrđena i u Pavićevim *Predikama*. Ne začuđuje što je Pavić upotrebljava, osobito kada se zna da je to jezična zakonitost opisana u starim hrvatskim gramatikama i latinskoj sintaksi (Despot 2005: 158). U potvrđenim primjerima agens, odnosno vršitelj radnje, gotovo je uvijek izrečen što dodatno otežava stil, a potječe iz latinske sintakse:

[...] Ivan od Ifusa iz megju oftali Aposftolah ofobito poljubljen bio [...] (Pavić 3a);

Ovefu ricsi nigda od Ifusa ù Jerusolimu izreCsene [...] (Pavić 37a);

Samo oni texaci, koino najposli od oca od obitili pozvani biau [...] (Pavić 99a);

Gofpa pak nie od uftah, veche famo od ruke pasje, izbavljena [...] (Pavić 60b);

Doffavfsi oni prid Farauna /.../ od njega poslani biau k Jofipu [...] (Pavić 112b).

Prijedložni se agens pojavljuje i u konstrukcijama bez pasiva što ide u prilog mišljenju da je to bila odlika književnoga izraza:

Razumichete dakle od mene, da koigod xeli i oche pomankjanje, jali grih iskernjeg svoga dichi, i iscfupati. (Pavić 90a);

[...] dase oni ù opcheno od nas pofale, i proslave. (Pavić 23b).

Pavić izrazito često rabi ovaj način izricanja agensa koji je opisan i u gramatikama franjevacu. Očito je da se veza *od* + *G* za izricanje agensa upotrebljavala i bez pasiva, odnosno prijedložni je agens bio odlika književnoga izraza. Prijedložni agens očekivano dolazi u genitivu kao padežu koji ima široki spektar značenja i koji se upotrebljavao u mnoštvu sada već arhaičnih konstrukcija.

5.3.11. Prijedložno-padežna veza *od* + *G* umjesto *o* + *L* uz glagole govorenja

Da ima dosta specifičnosti u uporabi prijedloga u jeziku franjevacu Bosne Srebrene, a osobito u uporabi prijedloga *od*, svjedoči još jedna konstrukcija s prijedlogom *od* i genitivom. Ona je „opća odlika nabožne književnosti i dubrovačko-dalmatinske i franjevačke“ (Gabrić-Bagarić 2002: 70), ali je teško reći koliko je rezultat prevođenja, a koliko utjecaja hrvatskoga književnoga jezika (Gabrić-Bagarić 2003: 80). Lana Hudeček zaključuje da ovu uporabu treba smatrati posljedicom sintaktičkoga prevođenja talijanskih konstrukcija, ali ne zanemariti činjenicu da su je poznavali i čakavski i štokavski govori dok su joj naši gramatičari davali prednost u odnosu na uporabu dopune *o* + *L* sve do polovice 19. st. (Hudeček 2003: 108, 123).

Očekivana je i potvrđena prevlast dopune *od* + *G* uz glagole govorenja i mišljenja u analiziranom korpusu franjevca Emerika Pavića:

Promotridermo famo onoga Farifaea, od kogafe S. Luka fpominje. (Pavić 8a);

[...] zasfto on ovdi govoraffe od niki dnevah? (Pavić 29a);

[...] niti misli od fmerti, niti od pakla, niti od fuda, doklegod nestigne vrime da prid jud dogje. (Pavić 51a);

[...] namisliosam danas od iftae od dvi rukae vama nauk izvesti [...] (Pavić 63b);

Ova Duga, od kojefam ja danas naumio govoriti [...] (Pavić 80b).

Veza *od* + *G* predstavlja dopunu glagolima govorenja, mišljenja i osjećanja te na to mjesto dolaze umjesto prijedložno-padežne veze *o* + *L*. U većini je potvrđenih primjera veza *od* + *G* dopuna glagolima *govoriti* i *misлити*. Pavić slijedi sklonosti franjevačkih pisaca i uporabom ove konstrukcije koja je opisana u gramatičkim naputcima franjevačkih gramatičara (Gabrić-Bagarić 2007: 140).

5.3.12. Konstrukcija *budući* + *glagolski pridjev*

Umjesto glagolskoga priloga prošlog ili umjesto zavisne, vremenske, rečenice često se upotrebljava konstrukcija *budući* + *glagolski pridjev* (Gabrić-Bagarić 2007: 140). Riječ je o glagolu *biti* koji se ponaša kao particip u vezničkoj funkciji s uzročnim značenjem, a dolazi uz glagolski pridjev radni i imensku riječ (pretežito zamjenicu) u nominativu (Despot 2005: 165), što je potvrđeno i u *Predikama* fra Emerika Pavića. Pretraživanjem korpusa utvrđeno je da je takvih primjera tek nekoliko:

[...] *slidi, daje on ne famo opchenim, veche i otajnim priateljom Boxjim bio, buduchi on vidio otvorena Nebefa* [...] (Pavić 4a);

[...] *á ovomu objavi, buduchi on ù poniznosti zaoftao jeste*. (Pavić 14b);

[...] *ukaza Boxanstveno dillo, buduchife i Ifus zakonu obrizovanja podloxio* (Pavić 102b).

Tek poneki potvrđeni primjer ove konstrukcije ide u prilog već utvrđenoj činjenici – Pavić pretežito koristi participe u ovoj funkciji, odnosno particip

preterita aktivni I. u funkciji sekundarnoga predikata kao najobilnijoj funkciji participa potvrđenoj u analiziranome korpusu.

5.3.13. Specifične uporabe prijedloga

Riječ je o značajki karakterističnoj za Pavićevu rečenicu, a nije strana ni starim gramatičarima (Gabrić-Bagarić 2003: 82). Pojedini se prijedlozi upotrebljavaju u značenjima i svezama riječi u kojima se danas ne javljaju, pa je često riječ o arhaičnim funkcijama i neobičnim uvjetovanjima (Pranjkić 2000: 55). Najčešće je to prijedlog *od* (o kojemu je bilo govora), pa je poznato da se njime najčešće izražavala posvojnost ili agens radnje. Potvrđeni su primjeri u kojima se prijedlog *od* uz genitiv koristi umjesto prijedloga *o* uz lokativ prilikom izricanja *objekta* radnje u rečenici, a upotrebljava se u prijedložnim izrazima u *atributivnoj funkciji* te u *uzročnome značenju*:

[...] zasfofe isto nepiffe, i od Petra? (Pavić 3a);

[...] cfovik imade potribu od takve tverdine. (Pavić 114b);

[...] bi povirovano daje Stipan Kralj od naravne smerti possao s-ovoga fvita [...] (Pavić 128b).

Prijedlog *svrhu* često se koristi u značenju 'iznad', a prijedlog *po* u značenju 'na' govori o načinu vršenja radnje:

Kakogodbo krila orlova izvisuju orla sverhu ostali ptica [...] (Pavić 9a);

Gospaje uzvisita sverhu fvi korah Angjeoskih [...] (Pavić 18b);

[...] i ukazati kako, i po koi nacfin imadu iskorinita biti. (Pavić 90a);

[...] daje zemlji razlicfite trave, zraku ptice, à vodama ribe po ti nacfin, da ne fvaka voda fve ribe [...] donofi (Pavić 51b).

U specifičnoj uporabi prijedloga očekivano je najraznovrsnija ona s prijedlogom *od* vezanom uz genitiv. Od ostalih je prijedloga naročito česta uporaba prijedloga *po* u konstrukciji *po ti nacfin*, a prijedlog *sverhu* nešto se

rjeđe koristi negoli ostali navedeni prijedlozi dok se istome grafemskome zapisu češće koristi kao imenica u značenju 'kraj, završetak'.

5.3.14. Konstrukcija *po usta*

Uporabu konstrukcije *po usta* razni autori objašnjavaju kao isključivo literarno ugledanje, a potječe iz starocrkvenoslavenskih i staročakavskih tekstova iz kojih se prenijela u tekstove dubrovačko-dalmatinskih pisaca, a nisu je izostavili ni bosanski franjevci (Gabrić-Bagarić 2002: 70). Različita je učestalost uporabe ove konstrukcije osobito tipične za nabožnu književnost, a važno je napomenuti da ona, iako nije bila opisana u gramatikama, nije bila neovjerena. Upotrebljavali su je i učenici gramatičari poput Tome Babića (Gabrić-Bagarić 2003: 83).

Na 264 stranice Pavićevih propovijedi izraz *po usta* upotrijebljen je svega tri puta, a funkcija mu je bila i uvođenje upravnoga govora, odnosno citiranje tuđih riječi:

[...] govoribo Bog po ufti Kralja Davida [...] (Pavić 87a);

Neveliliti Bog po ufti pripovidaoca [...] (Pavić 106a);

[...] on nas ifti ucsi, govorechi po ufti mudroga: Dajmi Sinko moj ferce tvoje (Pavić 86b).

Konstrukciju *po ufti* Pavić je upotrijebio samo u navedena tri primjera iz kojih je vidljivo da isti služe za uvođenje upravnoga govora, odnosno ova je konstrukcija osobito vjerodostojna najava citiranja riječi biblijskih autoriteta koje kao da neposredno izlaze iz njihovih usta čime pisac Pavić pojačava propovjednikovu poruku vjernicima.

5.3.15. Kalk *nisftanemanje* (lat. *nihilo minus*)

Riječ je o izrazu koji su dalmatinski i dubrovački pisci dobili negirajući latinski izraz *nihilo minus* (Gabrić-Bagarić 2002: 70), a ovu utvrđenu značajku

kod većine bosanskih franjevaca potvrđuje desetak puta i Pavić u svojim *Predikama* i to u značenju 'vrijedno', 'važno', 'jednako':

Premako s-rozumom dokucfujemo otajftva Bozanftvena, nisftanemanje po izgubljenju ljubavi bratinskae gubimo sve koliko [...] (Pavić 6a);

Viffefeje puta dogagjalo daseje veliki s malenim podfmiivao, i nisftanemanje veliki od slabog i malenog pridobiven [...] (Pavić 95a);

Premdaseje reko po ftablu ovomu rozumio Kralj Nabukodonofor, nisftanemanje velik razlog imam ja rechi na danaftnji dan (Pavić 10b).

Zabilježeni primjeri kalka *nisftanemanje* pokazuju da ih nerijetko upotrebljava i Pavić u funkciji suprotstavljanja dvaju sličnih sadržaja čime naglašava njihovu jednaku vrijednost i nastavak propovijedanja kojim će se objasniti drugi dio suprotstavljenoga sadržaja.

5.3.16. Rečenice u *Predikama*

Budući da je riječ o propovijedima, odnosno štivu namijenjenom pretežito neukom puku, Pavić se trudio biti što jasniji onima za koje piše. Rečenice propovijedi oblikovane su i pod utjecajem usmenoga narodnoga stvaralaštva jer su prije svega bile namijenjene javnom govorenju puku. Pavićev prozni stil karakteriziraju ponekad i periodi, odnosno razgranate i mnogostruko složene rečenice s velikim brojem umetnutih misli:

Jer ona pribila golubica (takoju naziva zarucsnik) to jeft Pricsifta D. M. posli nego izleti iz korablje ovoga ù potopu griah plovecheg svita, uzletivffi na visine Nebeske, ondi namirife, i nagje jedno ftablo maslinsko, od koga odlomivffi grancsicu, doleti na trag kano drugomu Patriarki Noju S. Ocu Dominiku, davffimu daju usadi ù jedinoi korablji od Spafenja, to jeft: ù Cerkvi fvetoi, koju on posadivffi toliko pomnjivo s- vlastitim znojom zaliva, daje uzrasla ne famo s- verhom do Nebesah, kano ona ù fhu vigjena, negoseje pruxila fverhu fvi Nebesah, tiha do Priftolja Troiftva Prifvetoga, kakomi fvidocsi Cerkveni gov.

da ponizna molitva probija oblake, nitife uftavlja, dok neprištupi k-Priřtolju Boxjemu, niticheju povratiti natrag praznu ocsinko miloferdie Boga nařfega, dokju nedaruje s- ťpařonofsnim darom, koga prosi (Pavić 10b).

Paviću je cilj privući pozornost recipijenta te zbog toga često upotrebljava:

a) *niz upitnih rećenica* – riječ je, u većini slučajeva, o retoričkim pitanjima kako bi se slušatelj/ čitatelj potaknuo na promišljanje o istima i tako dosegnuo do svoje savjesti; ponekad su to upitne rećenice koje se nabrajaju netom prije druge sadržajne cjeline propovijedi kako bi se recipijent pripremio na govor koji će propovjednik dati kao odgovor na postavljena pitanja:

Ti tko jeři? Nisili ti oni, koi od mlogo vrimena skrovitu zlobu ù ferču tvomu nosiřs protiva iskernjemu tvomu, i gdi god ři mogao onde ři ocernio pořtenje njegovo? (Pavić 56a);

Nieli malena řtvar Bogu za ljubav uřtegnuti ře od napitka vodae? Nieli malena řtvar jedan komadich rad ljubavi Boxjae za ořtaviti, i řiromahuga udiliti? Nieli malena řtvar mochi ře opravdati, alli za ljubav Boxju oprořtiti krivice? (Pavić 40b);

b) *ustaljene konstrukcije i mudre izreke* – česte su u funkciji uvjeravanja vjernika te su pretežitno preuzete iz Svetoga pisma, ali ima i onih razgovornih i pučkih:

[...] dobro je kukolj i drac ře i řc řupati, i drugog iz pomete i pomanjkanja izve řti [...] (Pavić 94a);

[...] vladu, i blago imati, à pokrai toga kripo řtmo xiviti, takvi ře dvo řtruku plachu na onomu řvitu primiti [...] (Pavić 6b);

S-kojom mirrom mi izmirimo, onmche nami odmireno biti (Pavić 32b);

c) *kontekstualne sinonime* – riječ je o Pavićevim individualnim sinonimima, karakterističnim samo za njegov stil pisanja propovijedi kojima je svrha, u egzemplima koje daje, pobliže objasniti misao ili pojedinu riječ koju je imao na umu, a za koju smatra da neće biti poznata recipijentima, odnosno svrha je pobliže odrediti prenesenu misao kako bi se osiguralo njezino razumijevanje:

[...] koi oche pravi sluga Boxji biti, valja da kukolj, iliti pomanjkanje na tugjoi njivi, to jeft: ù iskernjemu mudro iscfupa [...] (Pavić 92a);

Jedno gorufficsno zerno ottvara appetit, iliti xelju za jiche i piche [...] (Pavić 97a);

[...] prid koga izigje pomamni lav, iliti grih Adamov [...] (Pavić 59b);

[...] ucsiniofeje Duga, iliti zlamenje opchenog pomirenja (Pavić 70b).

Izricanje je pogodbe u propovijedima vrlo često, pa se tako i u Pavićevim propovijedima pogodbene rečenice potvrđuju u velikom broju primjera. Najčešće su pogodbene zavisne rečenice s pogodbenim veznikom *ako*, a potvrđeno je i izricanje upitnim oblikom zavisnosložene rečenice u čijem se zavisnom surečeničnom dijelu koristi negirani futur II. u značenju pretprošlosti. Ista je značajka utvrđena i u jeziku ljetopisa fra Jake Baltića, Pavićeva suvremenika, koji je ljetopis napisao nekoliko godina prije nego što su objavljene Pavićeve *Predike*. U ljetopisu više razgovornim i pučkim jezikom bilježi svoje viđenje zbivanja u samostanima po terenu te, kao i Pavić, nastoji biti dobar, neposredan, slikovit i jasan pripovjedač (Pranjković 2000: 93).

Česta je veza *ako + valja da* u pogodbenim zavisnim rečenicama te uporaba kondicionala I. umjesto perfekta kako bi se dodatno naglasila želja i potreba za određenim postupcima kojima su vjernici uvjetovani:

Ako i mi xelimo SS.! novi fvit vikovicsnjega uxivanja nachi, nemoxemo drugojacsie ucfiniti, veche valja da more ovoga fvita priplivamo (Pavić 87a);

[...] jer dabi domachin znao kadache hersuz dochi za opliniti kuchu njegovu, bdiobi ù iftinu [...] (Pavić 77b);

Zasfto da nebude nesrichnik doli upao, nigdase Nebi frichan digao; da nebude oslipio, nigda nebi Odkupitelja svoga poznao ni vidio [...] (Pavić 97b).

Iako Pavićev prozni stil karakteriziraju izrazito razgranate rečenice, oblikovane su slikovito, obiluju anegdotama i poznatim scenama iz vjerskoga i svakodnevnoga života, raznim pogodbenim rečenicama karakterističnim za homilije, ustaljenim konstrukcijama i mudrim mislima kojima se iznova privlači recipijentova pozornost, a Pavić kao izrazito obrazovan franjevac odmjereno i svjesno nastoji uskladiti svoje vrsno jezično znanje i prilagoditi tekst koji piše uspješnoj usmenoj komunikaciji.

6. Zaključak

Emerik Pavić, franjevac, filozof, teolog, gvardijan, dekan visokih franjevačkih škola u Budimu i nositelj raznih visokih administrativnih dužnosti unutar franjevačkoga reda, svojim je literarnim stvaralaštvom ostavio neizbrisiv trag u hrvatskoj kulturi uopće, čemu svjedoči i ovdje analizirana zbirka propovijedi.

Analiza sintaktičkih obilježja *Prosvitljenja i ogrianja jesenog i zimnog doba iliti nediljne i svečane predike priko jeseni i zime* iz 1762. godine potvrđuje Pavića kao nasljedovatelja franjevačke gramatičke tradicije, odnosno kao franjevačkog pisca 18. st. koji je pisao uvelike ujednačenim jezikom među franjevcima Bosne Srebrene.

Kratak prikaz Pavićeve grafijskoga sustava potvrdio je da on promiče i upotrebljava slavonsku grafiju, široko rasprostranjenu i prihvaćenu upravo zbog pretežito jednoznačnih grafijskih rješenja.

Predike su Pavićevo originalno djelo kojim je pokazao iznimnu vještinu baratanja mogućnostima hrvatskoga jezika. Potvrđena je prije svega hipertrofirana uporaba participa kojom je obilježen jezik bosanske franjevačke književnosti. Mnoštvo participskih konstrukcija potvrđuje da proces departicipijalizacije još uvijek nije završen sredinom 18. st. te da participi još uvelike pokazuju svoju glagolsku, imensku i pridjevsku karakteristiku u rečenici. Najobilnije je potvrđena funkcija participa ona sekundarnoga predikata kojom particip izražava popratnu radnju vezanu uz glavni predikat, a u suvremenom je hrvatskom jeziku ovaj oblik u sintaktičkoj funkciji predikatnoga proširka što već ukazuje na njihov razvoj prema stanju u suvremenom hrvatskom jeziku. Potvrđena je i, za nabožnu književnost, karakteristična atributna funkcija participa, ali po brojnosti ipak preteže priložna uporaba participa. Kada je u pitanju izricanje atributa i kategorije posvojnosti, Pavić se pokazao kao iznimno vješt i dobar poznavatelj hrvatskoga jezika, a pretežito se odlučio za postponirane sročne attribute te izricanje posvojnosti imenskim

atributima i sročnim pridjevskim atributima, ovisno o obilježjima posjedovatelja i posjedovanika. Gotovo sve promatrane značajke potvrđuju nasljedovanje književnojezične norme franjevačkih pisaca 18. st. na sintaktičkoj razini, a određena su odstupanja vidljiva u slaboj potvrđenosti konstrukcije *budući + glagolski pridjev* (umjesto priloga prošloga) što je posljedica iznimno česte uporabe participa u priložnoj funkciji. Određeni se odmak od franjevačke koine potvrđuje i u relativno maloj uporabi konstrukcije *činiti + A + infinitiv*, uporabi osobne zamjenice u funkciji posvojnosti te u samo ponekoj uporabi franjevačke knjiške konstrukcije *po usta*, što je i očekivano jer su *Predike* originalno djelo, dok se ista konstrukcija pretežito nalazila u prijevodima.

Pavićeva duga rečenica obiluje živim narodnim izrazima, mnoštvom ustaljenih izraza, misli, slikovitosti koje dokazuju njegovo umijeće govorništva, učenost, ali i prosvjetiteljsko katehetsko nastojanje. Istovremenim arhaičnim i raznovrsnim uporabama prijedloga i padeža, participa, raznim jezičnim postupcima latinskoga, talijanskoga, dalmatinskoga utjecaja, ali i jedinstvenim i odmjerenim stilom pisanja i jasnom grafijom čini svoj jezik ujedno i knjiškim i pučkim. Pokazao se kao izvrstan pisac i propovjednik koji ravnotežom svoga znanja i jezičnoga umijeća s jedne strane te duhovnih i spoznajnih mogućnosti svoga slušateljstva s druge strane oblikuje povijesno i umjetnički vrijedne propovijedi dostupne širem sloju puka.

Zaključno se o jeziku fra Emerika Pavića može reći da se izravno oslanja na franjevačku koine 18. st. te da piše hrvatskim jezikom koji je već u to vrijeme u velikoj mjeri bio standardiziran i ujednačen. Budući da pokazuju takvu izvrsnu sliku stanja hrvatskoga jezika iz sredine 18. st., Pavićeve *Predike* treba označiti ne samo kao vrlo važno djelo bosanske franjevačke provincije nego i cjelokupne hrvatske jezične povijesti.

Sažetak

Sintaktičke značajke propovijedi fra Emerika Pavića

U radu se utvrđuju obilježja jezika podunavskoga franjevca Emerika Pavića na odabranom proznom korpusu autorove zbirke propovijedi *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba iliti nediljne i svečane predike priko jeseni i zime*. Na temelju se relevantnih sintaktičkih obilježja franjevačke koine analizira spomenuti tekst kako bi se utvrdilo slijedi li fra Emerik Pavić koine franjevačke književnosti 18. st., što je osobito značajno jer se važnom sastavnicom hrvatskoga predstandardnoga jezika smatra upravo franjevačka koine 18. st., odnosno ujednačeni standardnojezični uzus kojim su pisali bosanski i hrvatski franjevci.

Provedena analiza pokazuje da je jezik fra Emerika Pavića, bar kad je riječ o sintaktičkoj razini, jezikoslovno zanimljiv, što znači da se u njemu odražavaju i starija i suvremena jezikoslovna strujanja kojima se autor nedvojbeno izravno oslanja na jezik franjevačkih pisaca 18. st. uz određena manja odstupanja uvjetovana temom i izvornošću pisanih propovijedi.

Ključne riječi: franjevac Emerik Pavić, *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba iliti nediljne i svečane predike priko jeseni i zime*, franjevačka koine 18. stoljeća, sintaksa.

Naslov i ključne riječi na engleskome jeziku

Syntactic features of sermons by Fr Emerik Pavić

Keywords: friar Emerik Pavić, *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba iliti nediljne i svečane predike priko jeseni i zime*, Franciscan Koiné of the 18th century, syntax.

7. Vrela i literatura

Vrelo

Pavić, Emerik (1762), *Prosvitljenje i ogrianje jesenskog i zimskog doba iliti nediljne i svečane predike priko jeseni i zime dolazeće*. Budim.

Literatura

- Barić, Eugenija – Lončarić, Mijo – Malić, Dragica – Pavešić, Slavko – Peti, Mirko – Zečević, Vesna – Znika, Marija (2005), *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barun, Anđelko (2003), *Svjedoci i učitelji, Povijest franjevac Bosne Srebre*. Sarajevo – Zagreb: Svjetlo riječi.
- Bogišić, Rafo (1994), *Književnost bosansko-hercegovačkih franjevac u hrvatskoj književnoj matici, Sedam stoljeća bosanskih franjevac 1291-1991* (zbornik). Samobor, str. 183-196.
- Brozović, Dalibor (2006), *Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brozović, Dalibor (2008), *Povijest hrvatskoga književnog i standardnoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Damjanović, Stjepan (2005), *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Despot, Loretana (2005), *Jezik slavonskih franjevac do preporoda*, Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera, Osijek.
- Eterović, Ivana – Vela, Jozo (2013), Sintaktičke funkcije participa u Misalu hruackome Šimuna Kožičića Benje. *Slovo*, 63, str. 1–22.
- Eterović, Ivana (2014), *Sintaktička svojstva participa u jeziku hrvatskih glagoljskih misala*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, doktorska disertacija (rkp.).
- Gabrić-Bagarić, Darija (1995a), O nekim problemima razvoja glagolskoga

- priloga prošlog na primjerima Marulićeva jezika i jezika njegovih suvremenika. *Filologija*, 24–25, str. 135–140.
- Gabrić Bagarić, Darija (1995b), O problemima razvoja glagolskoga priloga sadašnjega i prošloga. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 21, str. 51–65.
- Gabrić-Bagarić, Darija (2002), 'Babuša' i franjevačka književnojezična baština. U: P. Knezović (ur.), *Zbornik o Tomi Babiću*. Šibenik – Zagreb: Gradska knjižnica „Juraj Šišgorić“ u Šibeniku : Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, str. 65–80.
- Gabrić-Bagarić, Darija (2003), Jezik u gramatikama južnih slavenskih prostora 17. i 18. stoljeća. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 29, str. 65–86.
- Gabrić-Bagarić, Darija (2007), Književnojezična norma franjevačkih pisaca 18. stoljeća. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33, Zagreb, str. 133-145.
- Grković-Mejdžor, Jasmina (2007), *Spisi iz istorijske lingvistike*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Ham, Sanda (1995), Atributna uloga glagolskih pridjeva sadašnjih i prošlih u hrvatskom književnom jeziku 19. stoljeća. *Riječ*, 1–2, str. 17–26.
- Hoško, Franjo Emanuel (1980), Katehetsko štivo iz pera Emerika Pavića. *Croatica christiana periodica*, IV (6), str. 38–43.
- Hoško, Franjo Emanuel (2000), *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Hoško, Franjo Emanuel (2002), *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Zagreb: Analecta croatica Christiana, XXXV.
- Hoško, Franjo Emanuel (2011), *Slavonska franjevačka ishodišta*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Hudeček, Lana (2003), Dopune glagolima govorenja, mišljenja i srodnih

- značenja u hrvatskome književnom jeziku od 17. do polovice 19. stoljeća – strani sintaktički utjecaji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 29, Zagreb, str. 103-129.
- Hudeček, Lana (2006), *Izricanje posvojnosti u hrvatskome jeziku do polovice 19. stoljeća*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Katičić, Radoslav (2002), *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU – Nakladni zavod Globus.
- Knezović, Pavao – Jerković, Marko (2014), Predgovor. U: P. Knezović, M. Jerković (ur.), *Zbornik o Emeriku Paviću*, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, str. 7–10.
- Kolenić, Ljiljana (2006), Jezik *Predika* Emerika Pavića. U: s. N. V. Gašpar (ur.), *Zbornik Franje Emanuela Hoška „Tkivo kulture“*. Zagreb – Rijeka: Kršćanska sadašnjost : Teologija u Rijeci, str. 263–287.
- Kordić, Snježana (1996), Zamjenice u izgradnji kohezije teksta. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 30–3, Zagreb, str. 55–100.
- Kuna, Herta (1972), O jeziku bosanske franjevačke književnosti. *Pregled*, LXII, Sarajevo, str. 539-547.
- Kuna, Herta (1989), Bosansko-hercegovačka franjevačka koine XVII i XVIII v. i njena dijalekatska baza. *Filologija*, knj. 17, 1989., str. 69-79.
- Kuna, Branko (1999), O izricanju posvojnosti prijedložnim genitivnim izrazima. *Jezikoslovlje*, 2(2–3), Osijek, str. 35–44.
- Kuna, Branko (2003), Između atributne i predikatne posvojnosti. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 29, Zagreb, str. 157–171.
- Matasović, Ranko (2008), *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Mićanović, Krešimir (2000), Posvojni pridjevi i izražavanje posvojnosti. *Suvremena lingvistika*, 49–50, Zagreb, str. 111–123.
- Mićanović, Krešimir (2001), Posvojnost. *Suvremena lingvistika*, 51–52, Zagreb, str. 173–190.

- Mihanović-Salopek, Hrvojka (2006), *Iz duhovnog perivoja*. Zagreb: Naklada Ljevak (poglavlje: Mariološki doprinos i propovjedništvo fra Emerika (Mirka) Pavića, str. 249–264).
- Mihanović-Salopek, Hrvojka (2014), Obilježja Pavićeva homiletičkog diskursa u kontekstu slavonske duhovne književnosti. U: P. Knezović, M. Jerković (ur.), *Zbornik o Emeriku Paviću*, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, str. 45–64.
- Moguš, Milan (1993), *Povijest hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Globus.
- Musić, August (1935), Značenje i upotreba participâ u srpskohrvatskom jeziku. *Rad JAZU*, 250, str. 127–157.
- Peti, Mirko (1979), *Predikatni proširak*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Pranjковиć, Ivo (2000), *Hrvatski jezik i franjevci Bosne Srebrene*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Pranjковиć, Ivo (2008), *Franjevačko spisateljstvo na hrvatskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Silić, Josip – Pranjковиć, Ivo (2005), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Stolac, Diana (2004), Metodološki problemi u istraživanju sintakse u starim hrvatskim gramatikama. *Fluminensia*, 16, 1-2, str. 31-43.
- Štrkalj Despot, Kristina (2007), Sintaktička funkcija participa u hrvatskom jeziku 15./16. stoljeća. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33, str. 413–429.
- Šundalić, Zlata (2014), Propovjednik o ženi. U: P. Knezović, M. Jerković (ur.), *Zbornik o Emeriku Paviću*, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, str. 25–44.
- Švačko, Vanja (1991), Napomene o terminu particip. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 17, str. 279–292.
- Tafra, Branka (2012), *Prinosi povijesti hrvatskoga jezikoslovlja*. Zagreb: Hrvatski studiji.

Vlastelić, Anastazija (2012), *Opis atributa u hrvatskim gramatikama od početaka do kraja 19. stoljeća*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, doktorska disertacija (rkp.)

Vrtič, Ivana (2009), Sintaktičke funkcije participa u Katančićevu prijevodu Svetoga pisma. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 35, str. 365–382.

Vrtič, Ivana (2010), Apsolutni nominativ u hrvatskim svetopisamskim prijevodima. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 2, str. 35–48.

Mrežni izvori:

Nagrada Emerik Pavić,

http://hr.wikipedia.org/wiki/Nagrada_Emerik_Pavi%C4%87 [preuzeto: lipanj 2014].

Franjevci u hrvatskom narodu,

<http://www.bosnasrebrena.ba/v2010/franjevacki-pokret-o-franjevcima/franjevci-u-hrvatskom-narodu.html> [preuzeto: lipanj 2014].